

treballaren a favor d'uns ideals i d'una cultura i, a la seva manera, ajudaren a mantenir-los vius en aquells temps difícils.

La història de les revistes literàries clandestines a la postguerra *"reflechteix en línies generals la situació política de l'època"* (Ribé, 1977:53). Començaren molt pobrament, gairebé davant la ignorància general (5), per passar després per un moment d'esplendor i d'esperança l'any 1945. El 1948 fou una data funesta perquè el desensís s'apoderà dels resistents i perquè el país patí una forta repressió per causa del bloqueig de les nacions democràtiques estrangeres a Espanya i per la condemna formal de l'ONU, que motivà manifestacions públiques de rebuig contra aquest organisme.

Els universitaris iniciaren la represa de publicacions el 1950, però la iniciativa fou tallada en sec per causa de la vaga dels tramvies del 1951, que duria les autoritats a suprimir les revistes universitàries clandestines que es feien en aquells moments. A partir de 1953, data en què finalitza el període d'estudi, comença a haver-hi més possibilitats de publicar llibres i revistes, minoritàries, en català, per causa del canvi d'estratègia del règim, que ha signat els acords de cooperació amb els Estats Units i el Concordat amb el Vaticà.

Per tant, hom parla d'aquelles publicacions que resultaren significatives a la clandestinitat, tot i haver pres totes les precaucions possibles per a evitar la repressió, cosa que significava que els tiratges serien reduïts, que no es vendrien als quioscs o llibreries i que tindrien pocs lectors. Foren publicacions elaborades gràcies a la iniciativa de particulars que, o bé tenien els diners per a crear-les, o bé comptaven amb els mitjans d'impressió necessaris. Foren dirigides, en la seva majoria, per persones joves, amb sentit d'equip, i

procurant reflectir les idees del grup generacional concret a què pertanyien.

-Poesia-

"El poeta, amb els mots, ha de cercar l'absolut" (Josep Palau).

Josep Palau i Fabre fou l'inspirador i impulsor de la revista *Poesia*, de la qual sortiren vint números de 1944 a 1945 sense peu d'impremta ni cap permís legal. Es tractava d'una revista extraordinàriament ben impresa perquè *"com que hi havien problemes de paper, la revista sortia en paper de fil del Guarro, que era l'únic de venda lliure. Per això la revista tenia aquesta característica, no pas per una pruija d'originalitat"* (Fuster, 1973:18) (6).

Se n'editaven cent exemplars i el mateix Palau en repartia seixanta a mà entre persones de confiança; però tot i així les autoritats en coneixien l'existència: *"En Janés em va dir un dia que a censura tenien una col.lecció completa de la meva revista i que li havien dit que no em passaria res, tal com sona: M'han dit que no et preocupis que no et passarà res"* (Coca, 1979:24). Fins i tot la policia anà a can Palau a demanar-li la col.lecció *"per a demostrar a un estranger -diplomàtic?- que es publiquen revistes en català"* (Serrahima, 1972:259).

Poesia tenia quatre pàgines i en algun número extraordinari, com el 13, sobre el superrealisme, i el 20, sobre poesia femenina, en tenia vuit. A la darrera pàgina hi havia escrit *"Edició numerada de cent exemplars en paper de fil Guarro. Exemplar nº x"*. El títol o capçalera

era Poesia, en vermell i sempre amb el mateix tipus de lletra, i també era vermell el número de cada exemplar que era col·locat a la part inferior dreta de la primera pàgina. Els títols d'alguns dels poemes també eren escrits en vermell.

La revista es feia a la impremta "Gràfica Catalana", on també s'editaven els fulls que es repartien als assistents de les sessions dels "Amics de la Poesia". Com que la publicació era de gran format i el tipus de lletra era gros *"tots els textos quedaven en primer pla, tots adquirien relleu"* (Palau).

El primer número sortí el mes de març de 1944 gràcies als diners que un oncle li donà com a obsequi pel seu sant. A més dels poemes hi havia petits dibuixos que donaven *"una evident bellesa plàstica a la revista i representen per a mi la unió entre els intel·lectuals i els artistes catalans; unió que sempre ha estat fructífera per a uns i altres"* (Palau). Sortiren dibuixos de grans artistes com Joan Miró, Sunyer, Obiols, Rebull, Gausachs i Mallol Suazo.

A Poesia totes les poesies, articles i comentaris anaven signats pels autors. Palau creia que els col·laboradors havien de cobrar per la seva participació en la revista, però com que no tenia diners per a pagar-los els va retribuir amb una subscripció completa de la publicació des del primer número. D'aquesta manera se li n'anaven de vint-i-cinc a trenta exemplars dels cent que tirava.

"Per a dos dels escriptors de qui més havia usat i abusat, que eren Riba i Foix, vaig inventar-me una altra forma de compensació. Al primer, amb l'edició, també clandestina, de les "Versions de Hölderlin", totalment a benefici seu. Al segon oferint-li el dibuix de J. Miró que m'havia servit per encapçalar un dels seus textos" (Palau, sobrecoberta edició facsímil de Poesia).

Poesia va néixer arran de les tertúlies literàries **Amics de la Poesia**, que, segons Palau, s'havien convertit en **Amics de la Llengua** per causa de les circumstàncies polítiques. Això provocà dos efectes en Palau que n'havia estat un dels impulsors. El primer fou que creà un grup paral·lel al primer, però amb la intenció de fer tertúlies únicament poètiques, i es digué **Amics de Rosselló-Pòrcel**. El segon fou publicar **Poesia** amb l'esperit "*de dreçar una línia de conducta poètica*". El mateix títol de la revista fou representatiu del que en els anys de la clandestinitat era el motiu de lluita dels resistents: "*la vida, concebuda com a poesia, en oposició a l'exclusivisme uniformista que ens era oficialment propugnat i imposat*" (Palau, 1976; sobrecoberta).

De fet, **Poesia** recollí l'herència del jove poeta mort Rosselló-Pòrcel i traduí les preocupacions poètiques del propi Palau. Aquell fou l'únic poeta a qui es dedicà un número sencer. Palau hi reflectí, també, el seu interès pel surrealisme i l'avantguarda ja que "*la guerra havia liquidat de cop l'ordre noucentista, el seny. Tot se n'havia anat avall*" (Coca, 1979: 24).

Es tracta d'una publicació eclèctica, on Palau buscava la veritat en poesia i barrejava poemes d'autors ben diferents en la llengua original. **Poesia** era escrita en català, però també s'hi publicaven peces en gallec, castellà, francès i italià. La revista era minoritària i destinada a un públic culte, i Palau suposava que aquelles persones, o bé coneixien aquestes llengües, o bé serien capaces de comprendre'n un poema. També ho feu perquè "*no creia que l'exclusivisme oficial d'aquells anys hagués de traduir-se en un exclusivisme de signe contrari, i perquè creia, erradament o no, que la millor manera de combatre'l era la de restar fidel a la línia de generositat i d'obertura*

d'esperit que jo havia après, tant del meu pare com dels qui, intel·lectualment, considerava els meus mestres" (Palau, 1976; sobrec).

A *Poesia* publicaren poemes alguns escriptors catalans consagrats com J.V. Foix, Clementina Arderiu, Marià Manent, Osvald Cardona, Josep M. de Sagarra o Salvador Espriu, que romanien al país. També sortien obres d'autors francesos com Paul Eluard, Louis Aragon, Paul Valéry, Charles Baudelaire, Stéphane Mallarmé, André Breton, Jean-Arthur Rimbaud..., que demostraven l'ampli contacte que Fabre -d'origen francès- tenia amb la cultura francesa. I finalment, tot i que són tan importants com els altres, hom troba les signatures de crítics i poetes més joves que estaven a la base d'iniciatives resistents com el grup L'Estudi o la revista *Ariel*. Alguns d'ells són Rosa Leveroni, Joan Triadú, Josep Romeu, Joan Barat, Adolf Nanot, Joan Pinell, el propi Palau i Joan Perucho, "que col·laborava a *Alerta*, que era una revista del SEU, i en Josep Palau i Fabre el va conèixer i se'l va portar a *Poesia* i després passà a *Ariel* i ja escriví sempre en català" (Entrev. Triadú).

A la revista, la poesia era considerada una activitat bel·ligerant i apassionada. Un poeta era una persona compromesa amb la realitat que l'envoltava i qui ho dubtés només havia de pensar en García Lorca o Miguel Hernández. Alhora, la revista pretenia marcar unes directrius i unes pautes poètiques enfront d'una tendència més tradicional i propera als Jocs Florals que intentava obrir-se pas a la postguerra (Palau, 1956).

La revista mantingué un alt nivell intel·lectual. Palau era un convençut que en aquells anys només es podia fer l'esforç de salvar, culturalment parlant, les élites, i *Poesia* era volgudament culte i elitista. De fet, el que era important de *Poesia* és "el vessant de la

qualitat, de la puresa, de la perfecció i de la incorporació de noves tendències. Cercant una projecció cap al futur, i aprofitant del passat i del present només allò que podia dringar amb el so del cristall de la qualitat més innegable" (Colomines, 1963:26).

Quan Josep Palau marxà a París, la revista desaparegué. abans, però, féu imprimir un full on constava "Poesia. 1944-1945. La Sirena. Barcelona". Així s'aplegaren els vint números de la revista que, oficialment, dins de la clandestinitat, havia editat "Edicions La Sirena", una de les altres empreses de Palau. Arran d'això, Ariel, la revista successora, li dedicà un article, signat per Joan Triadú, on assegurava que "la revista s'obrí a totes les vies poètiques en el temps i en les literatures" i remarcava l'aspiració d'universalitat que havia mantingut.

En qualsevol cas, amb tots els defectes i les virtuts, Poesia fou una obra molt personal de Palau i Fabre, el qual hi plantejà "líricament els seus problemes, que anaven de l'angoixa sexual a la metafísica" (Colomines, 1963:26).

-Josep Palau i Fabre-

Poeta, escriptor i expert en l'obra de Picasso, Josep Palau era un jove que decidí restar al país en acabar la guerra. De família benestant i amb pare d'ideologia franquista, va veure clar que Franco guanyaria la guerra i que algú hauria de quedar-se a Catalunya per a refer allò que es pogués. Com que havia col.laborat en la premsa abans de la guerra, estava en contacte amb els intel.lectuals catalans del moment,

fonamentalment artistes i escriptors, si bé desconeixia el món dels erudits i dels científics vinculats a l'Institut d'Estudis Catalans.

En acabar la guerra, havent-se exiliat molts dels seus coneguts, Palau col.laborà activament en la represa d'accions culturals i de contactes interpersonals malgrat el clima de por i d'opressió en el qual es vivia. Palau estigué de 1939 a 1945 a la base de moltes de les iniciatives que es crearen: **Amics de la Poesia**, **Amics de Rosselló-Pòrcel**, els Estudis Universitaris Catalans, les revistes **Poesia** i **Ariel**, els actes de l'Institut Francès de Barcelona... Era a tot arreu i de tot arreu triava gent nova per a incorporar-la a les seves iniciatives. El seu pas per la Universitat obeí, únicament, a aquest desig de renovar els contactes.

Palau era persona obligada a les reunions de notables en què calia decidir coses importants en representació dels "joves". Per això fou present a la reunió on Josep Janés proposà de publicar una revista en català amb tots els permisos legals. Ell fou dels que s'hi oposaren amb vehemència.

Però Palau marxà a París gràcies a una beca del govern francès l'any 1945 i no tornà a Catalunya fins el 1961. La raó fou que *"em sentia a sfixiat pel franquisme i per la meva posició a contracorrent dels intel.lectuals catalans. Tenia ganes d'airejar-me. Estava cansat, fins i tot físicament; molt esgotat i gairebé no podia escriure"* (Coca, 1979:25). I és que no només el franquisme era ofegador. També els ambients de la resistència, tancats sobre ells mateixos per por de les represàlies, expectants de cara al futur, es feien inaguantables per a un home jove, molt actiu, que només s'alliberava de la hipocresia i de

la tensió existents "a les cases de meuques i a l'Institut Francès"
(Coca, 1979:21-22).

Palau es queixava de l'ambient "carca" que imperava a la resistència i del fet que l'haguessin "amonestat" i amenaçat amb no comprar-li la revista *Poesia* "si continuava la inserció de certs textos escabrosos" (7). Però Palau no s'arrossà i continuà en la mateixa línia. Aquestes pressions i la seva posició davant del tema de la revista legal en català que el dugué a publicar un article titulat "Col.laboracionisme" a *Per Catalunya*, òrgan del Front Nacional, el dugueren a deixar el país quan ja tenia preparats dos números de la revista *Ariel*.

Amb el pas dels anys, Josep Palau es convertí en un especialista de l'obra de Picasso, escribí poemes i llibres de contes i s'ha mantingut com un intel.lectual fidel a les seves idees. Quan era jove, a la clandestinitat, es comprometé fermament amb la cultura del seu país, renunciant a la comoditat de la classe social a què pertanyia i optant per fer treballs de tota mena a París per a guanyar-se la vida i continuar treballant en allò que creia. Ha estat un home d'esperit obert i la multiplicitat d'activitats que emprengué als anys quaranta s'han revelat com de les més profitoses de les dels anys de resistència.

-Ariel-

La revista *Ariel* fou fundada per Josep Palau i Fabre, que n'inspirà els dos primers números, poc abans de marxar cap a París. Els seus companys cofundadors en l'aventura foren Frederic-Pau Verrié, Josep Romeu, Miquel Tarradell i Joan Triadú, tots ells sortits de la

Universitat i amb edats que oscil·laven entre els 25 i els 29 anys. D'**Ariel** en sortiren vint-i-tres números entre el mes de maig de 1946 i el mes de desembre de 1951, amb una interrupció forçada pel tancament governatiu de la revista entre l'agost de 1948 i el juny de 1950. Aquesta interrupció marcà els dos períodes que hom troba diferenciats en **Ariel**:

a) Primer Període.

Surten divuit números. La presentació, com en el cas de **Poesia**, era molt acurada. Paper de qualitat i excel·lent impressió, obra de "l'estamper" Bas d'Igualada. La revista es deia "**Ariel. Revista de les Arts**", solia tenir unes setze pàgines -però hi ha números especials com el núm. 9, d'abril 1947 dedicat a Montserrat, que en té 32 i que assolí una tirada de vuit-cents exemplars- i estava il·lustrada amb gravats de pintors coneguts.

Els articles anaven signats amb els noms reals dels autors, i a la darrera pàgina hi figuraven els noms dels fundadors, per ordre alfabètic, dels redactors i del director de cada número. Com que la direcció era col·legiada, s'establí un torn rotatori i cadascun dels fundadors tenia la responsabilitat de dirigir un número de la revista.

Aquest primer període, de maig 1946 a Juliol 1948 comptà amb dues etapes:

* La primera va del núm. 1 al núm. 9, l'extraordinari d'abril de 1947. Està marcat per la influència de Palau en el camp poètic, molt orientada vers el mite de Rosselló-Pòrcel; i també per la defensa de Frederic-Pau Verrié en l'àmbit que calia dedicar a les arts plàstiques. Foren uns mesos de cohesió del grup, en el qual col·laboraren autors

catalans consolidats i vinculats a altres activitats culturals clandestines, com Carles Riba, Maurici Serrahima, Josep M. López-Picó, Tomàs Garcés, Jaume Bofill i Ferro, Marià Manent i Josep M. de Sagarra.

D'aquesta forma, els joves d'*Ariel* proporcionaven una plataforma d'expressió a una generació que no tenia espais públics on expressa-se, que tenia tallada la comunicació amb el públic, que no gaudia del reconeixement popular ni oficial per causa de la llengua en què escrivia i per haver fet públiques les seves opinions durant la guerra (8).

* La segona s'inicià al núm. 10, en que a la pàgina final aparegueren noms nous ocupant el càrrec de "redactors adjunts". Eren Rosa Leveroni i Joan Barat a literatura; Alexandre Cirici i Jordi Sarsanedas a crítica general; Francesc Espriu, Enric Jardí, Joan Perucho i Manuel Valls a arts plàstiques. A partir del núm. 16 (abril, 1948) tots ells figuraven junts, per ordre alfabètic, sota la rúbrica de "Redacció".

Aquesta fase es caracteritzà per la incorporació de joves escriptors i poetes, en un intent de connectar amb les generacions més joves, formades a la Universitat o autodidactes, i d'estimular-ne la creativitat. L'estímul vingué amb la convocatòria, una sola vegada, l'any 1947, de dos premis: el "Rosselló-Pòrcel" de poesia i el "Xavier Nogués" de gravat. Aquest fou guanyat per Josep Hurtuna i li atorgà el guardó un jurat presidit per Enric C. Ricart. Salvador Espriu presidí el jurat del premi de poesia, que fou declarat desert, la qual cosa fou interpretada com una demostració de l'esperit d'exigència del jurat i també de la idea de fer una cultura "de qualitat" que regnava entre els membres d'*Ariel*.

Les noves incorporacions aportaren nova empena a la revista i la consolidaren. Això i "la insistència en la catalanitat ideològica i combativa provocaren les circumstàncies més adequades per a justificar les intervencions de la policia" (Correu, 1985:464)

b) Segon Període.

Després del tancament forçós de la publicació només sortiren cinc números, del 19 al 23. En aquests, el títol i el subtítol desapareixen i només hi figura, a la capçalera, amb el mateix tipus de lletra que el títol anterior, el número del fascicle. Cada exemplar tenia unes setze pàgines; la impressió i la qualitat generals continuaren essent molt bones. Hi havia gravats i dibuixos. Els articles eren signats amb els noms autèntics dels autors, però, per raons de seguretat, i donat que ja havien tingut una topada amb la policia, no hi havia la darrera pàgina amb el nom dels fundadors, redactors, etc. En canvi, hi havia dues dades falses: "Redacció i Administració: 78, rue Mazarine. Paris VIIIème. France/ Dipositari a la Gran Bretanya: 14 Fyfield Road. Oxford".

En aquesta darrera època, no hi col.laboraren alguns dels membres habituals, però s'hi incorporaren altres joves vinculats a les revistes universitàries, com Albert Manent i Joaquim Molas, o d'altres com Mª Aurèlia Capmany i Manuel de Pedrolo.

Ariel tirà de quatre-cents a vuit-cents exemplars i la seva periodicitat, tot i que a vegades fos irregular, era mensual. Es repartia a mà i mitjançant subscripció. Pel seu caràcter elitista, aristocratitzant i clandestí, patí greus problemes econòmics, que es traduïren en l'augment del preu de la revista -de dues a tres pessetes

en el núm.18- o en la crida desesperada per a obtenir nous subscriptors, feta al núm. 17. La casa distribuïdora era ALPE, propietat d'Alvar Pérez, un home vinculat a **Miramar** i a d'altres activitats culturals clandestines. Ell guardava els exemplars d'**Ariel** al seu magatzem i els finançava un número per l'altre. La seva ajuda provocà que la policia li clausurés el local que tenia al costat del Policorama.

Una de les solucions que trobaren per a obtenir més subscriptors i per a abandonar el to elitista i d'alta cultura que exhibia la revista fou l'edició dels "suplements". De fet, només en sortí un exemplar, datat d'agost de 1948. Quan havia d'aparèixer el segon, la policia clausurà la revista i es desfèu el muntatge sobre la qual es basava.

El suplement duia el nom de **Noticiari d'Actualitats Culturals** i la seva finalitat era *"complementar la seriositat de la revista donant sortida de manera periodística a temes d'interès més puntual o de denúncia"* (Correu,1985:466). Hi aparegueren articles sobre el Palau de la Música, l'Esbart Verdaguer, el cine amateur català, etc. Tenia vuit pàgines, dibuixos fets a ploma i fotos, i era imprès en un paper senzill.

-La filosofia d'Ariel-

La gestió d'**Ariel** s'inicià com tantes activitats culturals clandestines, en un cafè, el Cafè de la Rambla. Allí s'hi aplegaren cinc homes: Joan Triadú, convocant de la reunió i qui portava la idea i el títol d'una nova revista, **Ariel**, tret d'un poema de Carles Riba en el qual deia que Ariel *"serveix per conquerir la llibertat"*, i era inspirat

en un personatge d'una obra de Shakespeare; Frederic Pau Verrié i Miquel Tarradell, interessats per l'art i que duien una maqueta per a la revista; i en Josep Romeu i en Josep Palau i Fabre, molt afeccionats a la poesia. Acordaren de fer la publicació i li posaren el subtítol **Revista de les Arts**, acord al qual arribaren entre tots per tal que l'art no quedés exclòs de la revista.

Ariel fou plantejada com una revista cultural que havia de donar continuïtat a la literatura catalana a través de les generacions. D'aquí que servís de pont entre els autors consagrats abans de la guerra i els joves que començaven a escriure. Es diferencià ràpidament de **Poesia** pels seus continguts. Així com la primera s'ocupava només de poemes i tenia els dibuixos per a fer bonic, **Ariel** fou molt més oberta i eclèctica. S'hi barrejaren Noucentisme i Modernisme (9), i els fundadors i els redactors que s'hi afegiren tenien grans polèmiques sobre el que s'havia de publicar: tant poemes com crítica literària, articles, gravats, partitures musicals, comentaris, etc. La intenció predominant d'**Ariel** fou **catalanitat, novetat, qualitat**. D'aquí que fos una revista culturalment elitista i fins fos acusada d'aristocratitzant.

En aquest sentit, el 1947 aparegué l'únic número d'una revista anomenada **Per veure-hi clar**, que feia una dura crítica a **Ariel**, de la qual feu ressó la publicació afectada, ja que en rebé una còpia. **Ariel** es defensà dels atacs, qualificà la revista de sis màgines i mecanografiada de "*publicació íntima i familiar*", i li tornà la pilota assegurant que no s'entenia el què deien, que no quedava clar qui hi havia al darrera -no era signat-, i que no es comprenia si l'atac era fruit de la desinformació o del "*confusionisme dirigit*". El fet és que

de **Per** veure-hi clar no se'n va saber res mes, i d'**Ariel** encara en sortirien tretze números (10).

Els membres d'**Ariel**, des de la clandestinitat, es trobaven mancats de relacions. Era difícil trobar noves persones que hi col·laboressin, així com era molt difícil recuperar nous lectors quan la publicació no es podia vendre lliurement als quioscs o llibreries. Tot això feia que la revista es fes i es distribuís en els cercles restringits dels iniciats en la cultura catalana. En aquells que estaven integrats en les xarxes d'amics, les reunions i les conferències poètiques, les trobades als Estudis Universitaris Catalans, als cercles de l'Institut Francès dels quals es feia ressò la revista, etc.

Es trobaven isolats, com era el cas de totes les publicacions culturals catalanes i en català. Els redactors d'**Ariel**, per exemple, no tenien cap contacte amb aquells que feien revistes culturals en castellà a Barcelona, vinculats o no a la Falange o al SEU, com eren: **Leonardo**, **Cobalto**, **Entregas de Poesia**, **Estilo**, **Alerta** o **Azor**.

Les raons eren senzilles: en general, els membres d'**Ariel** estaven molt radicalitzats (11) i eren absolutament contraris a qualsevol tipus de col·laboració amb revistes fetes en castellà a Catalunya. Es permetien, molt esporàdicament, d'escriure articles en castellà per a revistes culturals de Madrid -com **Insula**, dirigida per Enrique Canito i José Luis Cano-, quan aquestes estaven al marge del règim. La seva actitud era de rebuig a qualsevol persona que escrivís en aquestes publicacions o en d'altres de caràcter més general, com **Destino**.

A més de les causes ideològiques, l'altra raó per la qual **Ariel** no col·laborà ni mantingué contactes amb les revistes abans esmentades era

perquè diferien en els continguts. Generalment, les revistes com **Alerta**, **Azor** o **Garcilaso** estaven interessades en la poesia barroca, **Garcilaso de la Vega**, el segle d'Or... Tenien continguts poètics pròxims als de l'estètica nazi-feixista, preocupats només per l'estructura, per la superficialitat i l'art extrem del poema. Amb l'art succeïa el mateix.

En canvi, el grup d'**Ariel** defensava una estètica eclèctica, propera a l'avanguardisme i al surrealisme (12). Parlaven d'autors estrangers, i, mentre que a la primera postguerra, en l'etapa falangista, tot el que fos estrany a la "esencia de España" era bandejat de les revistes oficials, de les arts plàstiques, a **Ariel**, tant hi apareixien dibuixos de **Manolo Hugué** o **Suñer** o **Joan Miró** com crítiques sobre les obres d'**Antoni Tàpies** o de **Ponç** -que elaboraven **Dau al Set**, i al seu torn trobaven els d'**Ariel** massa conservadors-, i de joves que s'iniciaven en el món de l'art.

Des de tots els punts de vista, **Ariel** constituïa un repte al règim i adquirí prestigi moral pel que demostrava d'existència i manteniment d'un esperit entre els joves de militància cultural: era una revista il·legal i no era estrictament clandestina, i, tot i que no era política, pel fet de ser escrita en català i sobre temes catalans, ja era perillosa als ulls de les autoritats, i a més exclouïa tots aquells qui, d'alguna manera, col·laboraven amb el règim.

El grup d'**Ariel** era conscient de tenir responsabilitats davant la col·lectivitat, d'haver d'ajudar una cultura assatjada. Per a ells, aquesta responsabilitat es traduïa no només en el fet de donar a conèixer nous autors, nous llibres, l'estat del cinema català o els actes culturals que es realitzaven a Barcelona, sinó també en el fet d'efectuar una revisió del passat, per tal de donar a conèixer als joves

educats sota els paràmetres de la política franquista, tot allò que valgués la pena de la pròpia cultura.

En aquest sentit cal entendre llur intenció "d'establir un lligam entre els períodes immediatament anteriors i la nova realitat de la generació jove que havia de seguir-los" (Rosselló, 1966:51). *Ariel* fou una revista feta amb rigor, acuradament, i coherent amb l'esperit dels homes i dones que la feren. Com digué M. Aurèlia Capmany, per a ells:

"no es tractava únicament de sobreviure, sinó de demostrar que sobreviure era la conseqüència d'una actitud presa amb tota consciència; no era una simple fidelitat al passat, era la plena acceptació del present, amb les onades de pensament quasi nou que ens venia de França i Anglaterra" (Capmany, 1977:97).

Alguns dels membres de la revista feren estades a França i a Anglaterra, aportant els nous corrents ideològics, estètics, artístics, que es forjaven a Europa. Els qui no pogueren sortir de Catalunya, foren assidus als actes celebrats als instituts estrangers de Barcelona, dels quals *Ariel* es feia ressò. Els homes i dones que feren possible la revista foren, principalment:

-Joan Triadú-

"12/3/1948. Conversa molt llarga amb en Joan Triadú sobre Miramar. El poso en el grup dels millors elements que han vingut i, a despit d'un punt de rigidesa puritana, entre els més polititzats" (Serrahima, 1974:31).

Joan Triadú i Font va néixer a Ribes de Freser el 1921 al si d'una família proletària. Es traslladà de petit a Barcelona, perquè el seu pare fou acomiadat de la fàbrica en una reducció de la plantilla i trobà feina a la capital. El jove Triadú estudià al col·legi San Vicente de

Paúl, de monges castellanés, i a l'Institut Ausias March. Als setze anys obtingué el certificat per a l'ensenyament de català a l'escola primària. En acabar la guerra hagué de convalidar els estudis de batxillerat, donà classes als Escolapis de Granollers, féu classes particulars i decidí matricular-se a la Universitat de Barcelona, en l'especialitat de Filosofia i Lletres.

A la Universitat franquista triomfant sorgida de la guerra, Triadú es limità a aprendre tot el que va poder, a fer l'examen de final de carrera el 1942, malalt de tuberculosi, i a conèixer i establir llaços d'amistat amb altres companys tan preocupats com ell per la sort de la cultura catalana. A la Universitat, Triadú trobà Josep Palau i Fabre, més gran que ell, amb experiència literària d'avantguerra i introduït en els medis clandestins.

"la meua veritable Universitat van ser els meus amics. Allà vaig conèixer Palau i Fabre, en Verrié, en Tarradell, en Siguan, en Joan Ainaud entre els coneguts avui. Ens havíem anat posant en contacte a poc a poc, portant llibres catalans a la butxaca i ensenyant-los una mica i fent alguns comentaris cautelosos" (Busquets, 1982:97-98).

A partir del contacte amb altres joves, s'inicià la possibilitat per a Triadú d'entrar en el món de la cultura catalana clandestina. Participà en les reunions dels **Amics de la Poesia**, conegué els membres de l'Institut d'Estudis Catalans com Ramon Aramon i Coll i Alentorn.

Però Joan Triadú, malalt de tuberculosi, hagué de passar, a partir de 1942, sis mesos al llit i dos anys de convallescent al poble de Cantonigròs. Fou una època decisiva en la seva formació intel·lectual, car passà de l'estudi de les llengües clàssiques a la literatura, tenint la possibilitat de llegir tot allò que li queia a les mans. A Cantonigròs rebia la visita dels seus companys d'Universitat, que el posaven al corrent de les activitats clandestines. Josep Palau li duia

els exemplars de la revista **Poesia** i li llegia els seus propis poemes. Pel seu compte, Triadú gestà dos projectes, des de Cantonigròs, que veieren la llum:

1) El 1944 començà el "Concurs Literari de Cantonigròs", de caràcter local però que es feia íntegrament en català. Triadú s'ocupà de la seva organització durant vint-i-cinc anys, fins el 1969, en què es reconvertí en les "Festes Populars de Cultura Pompeu Fabra".

2) El 1945 sortí la revista clandestina **Ariel**, la qual tingué l'impuls decisiu de Josep Palau, que, com s'ha dit, marxà aviat a París des d'on continuà enviant col.laboracions.

A partir de la superació de la seva malaltia, la seva incorporació a les tasques de la clandestinitat fou constant i activa, de tal manera que *"durant més de quinze anys, Joan Triadú esdevé el símbol d'una resistència intel.lectual a ultrança entre els homes de la generació de la postguerra"* (Manent, 1986:186). Triadú es multiplicà. Mantenia contactes amb els joves universitaris que editaven les revistes clandestines com **Curial**; participava a les reunions de **Miramar**; donava classes de català clandestinament a casa seva; milità de 1946 a 1948 al Front Nacional i ajudava en la redacció del seu òrgan de premsa **Per Catalunya**; deixeble preferit de Carles Riba, estudiava la literatura catalana amb gran rigor i un punt d'intransigència; i fins feia traduccions al català dels clàssics com Píndar i de Shakespeare.

Per a Triadú fou important l'estada que féu a la Universitat de Liverpool de 1948 a 1950. Allà pogué fer tasca intel.lectual sense trabes. Continuà enviant col.laboracions a la revista **Ariel**; aprofità

per a obtenir un programa quinzenal a la BBC en el qual parlava en català i traduí les **Olimpíques** de Píndar per encàrrec de Carles Riba per a les publicacions de la Fundació Bernat Metge. A Liverpool també preparà dues antologies de literatura catalana per encàrrec de l'editor Josep M. Cruzet, qui les publicà a l'Editorial Selecta.

Aquests dos treballs foren **Antologia de la Poesia Catalana (1900-1950)** i **Antologia dels Contistes Catalans**. Provocaren un gran enrenou en els medis intel·lectuals catalans:

"Aquella antologia (...) suscità ires literàries dantesques i fou potser un dels pocs elements de la cultura catalana que fins va arribar a remoure polèmiques literàries als diaris!" (Manent, 1986: 187).

Amb problemes inclosos, les antologies donaren a conèixer Joan Triadú com a crític:

"Em vaig posar a fer crítica amb afany de rectificació, de clarificació i de valoració (...) La meva actitud crítica és oberta i, en el fons, didàctica de cara al públic. Això és molt compromès perquè converteix la crítica, automàticament, en una funció social. Al nostre país la cosa és especialment difícil, perquè hi ha hagut moments que semblava que calia valorar un escriptor pel sol fet que era català o bé perquè era ferm i s'ho mereixia com a persona. I això no es pot fer mai, i aleshores ve el conflicte, que moltes vegades ha estat dolorós". (Triadú a Porcel, 1966: 36).

Triadú defensà les antologies dient que:

"Eren uns moments de confusionisme crític gairebé total: falta de llibertat crítica, indocumentació, silencis diplomàtics, provincialització i cofoisme, por i complicitat. La gent gran callava o havia de callar. Aleshores Josep M. Cruzet m'oferí una ocasió i la vaig aprofitar. El fet de publicar-lo la Selecta contribuí molt a la difusió. Erem uns quants els qui clamàvem des d'algun racó (Ariel) i em va tocar a mi" (Porcel, 1966: 31).

A les Antologies quedà clara la intransigència política de Triadú envers alguns escriptors que ell considerava "contaminats" (13), i que foren exclosos dels seus estudis més per raons polítiques que no per motius de qualitat literària. De tota manera, als anys de la postguerra,

on no hi havia estudis de literatura catalana, aparèixer a les pàgines de les dues Antologies escrites per Triadú suposava la consagració per a l'escriptor agraciat. Les dues obres foren molt discutides a l'interior i a les revistes dels exiliats catalans, però se'ls va reconèixer que *"la presentació, l'estructura, la mateixa tria, tenien una novetat, perquè responien a tota una concepció meditada del procés històric de la poesia catalana de mig segle"* (Manent, 1986:187).

Durant la seva estada a Liverpool, l'editor Casacuberta també li encarregà tasques de compilació i recerca per a la "Col·lecció Popular Barcino" i Joan Gili li demanà una antologia històrica de la poesia catalana per a l'editorial que posseïa a Oxford. A Anglaterra, a més d'ensenyar literatura catalana, es féu amic dels catalanòfils que hi havia i tingué bones relacions amb Peers, Terry, Pearce, Tate i Pring-Mill.

Quan el 1950 tornà a Catalunya es reincorporà a les activitats clandestines com el grup Miramar i el concurs de poesia de Cantonigròs. Però ja no deixà la feina com a professor, amb la qual es guanyaria la vida. La docència la impartí a casa seva, fent classes clandestines de català que, des de 1956, foren subvencionades per l'abat Escarré de Montserrat i coordinades per Frederic Rahola des de l'Editorial Teide; i també des del col·legi Virtèlia, les Dames Negres, Estudios Generales Luis Vives, el CIPC i l'Escola Betània.

Triadú estigué al peu del canó durant tot el franquisme. El 1959 entrà a formar part del consell assessor de la revista Serra D'Or; fou jurat a diferents premis literaris, com el "Sant Jordi"; ajudà a la l'organització del Congrés de Cultura Catalana; entrà a Omnium Cultural, etc. L'activitat continuà amb l'arribada de la democràcia, sempre a

favor de la cultura catalana. Per causa de la seva trajectòria vital, Joan Triadú en els anys més obscurs es convertí en un dels "punts bàsics de referència dins la tasca de recobrament cultural i patriòtic" (Manent, 1986:189).

-Rosa Leveroni-

Nascuda a Barcelona el 1910 i filla d'una família de la mitjana burgesia d'ascendència italiana. Estudià a l'Escola de Bibliotecàries dirigida per Jordi Rubió i féu dos cursos de Filosofia i Lletres a l'època de la Universitat Autònoma que la marcaren profundament, per causa dels professors que hi conegué. Treballà fins al final de la guerra a la biblioteca de la Universitat i mentrestant, escrivia versos, li havien publicat un llibre i quedà finalista, el 1937, del Premi Folguera.

En acabar la guerra fou acomiadada de la feina a la Universitat i arreglà la biblioteca privada de Ricard Vinyes, un fabricant que posseïa una gran col·lecció de llibres antics. Començà a participar en totes les activitats culturals clandestines: les reunions a la rebotiga del joier Sunyer i dels **Amics de la Poesia**; col·laboracions a **Miramar**; membre i assídua assistent a l'Institut Britànic.

Col·laboradora a **Poesia** i **Ariel**, en aquesta publicació escriví assajos sobre autors estrangers, sobretot, anglesos i en féu traduccions. Membre de la "Catalan Society", viatjà molt freqüentment a Anglaterra a partir dels anys 50, per a participar en els congressos de literatura catalana.

-Joan Perucho-

Nasqué el 7 de novembre de 1920 de pare català i mare castellana. S'ha considerat completament bilingüe, amb un bon domini d'ambdues llengües que li ha permès de traduir els seus propis llibres del català al castellà. Perucho entrà a la Universitat el 1940, per tant arreplegà la Universitat franquista, i ben al contrari que els seus companys educats a l'Autònoma, el seu pas per la Universitat no fou decisiu i els professors no l'influïren de cap manera determinant.

En canvi, sí que fou fonamental la trobada amb companys de curs tan diversos com Néstor Luján, Antoni Vilanova, Manuel Valls, el poeta Mayans Jofre i Josep Palau i Fabre. Amb Vilanova, Mayans, Luján i J.M. de Martín treballà a la revista **Alerta**, del SEU i orientada a la literatura. Però Palau el portà al seu àmbit, introduint-lo primer a **Poesia** i després a **Ariel**. En aquestes dues revistes, Perucho visqué el trànsit de poeta castellà a català, idioma en el qual sempre més escriví.

En acabar la carrera de Dret, féu oposicions de judicatura que guanyà, per la qual cosa, amb la vida professional encarrilada, pogué dedicar-se a la literatura, havent publicat gran quantitat de llibres de poesia, narració, novel·la, assaig, gastronomia i art, ja des dels anys 40. Finalista i guanyador de gran quantitat de premis literaris, Perucho és un cas clar d'escriptor de qualitat format enmig de les adversitats per la cultura que conreà.

-Jordi Sarsanedas-

Nat a Barcelona el 1924. El 1937 s'exilià amb la seva família a França perquè el seu pare era d'Acció Catalana i havia estat candidat a unes municipals. A França hi estudià el batxillerat i hi va fer la llicenciatura en Lletres a la Universitat de Toulouse. Tornà a Catalunya amb la família el 1943 i entrà a treballar a l'Institut Francès, dirigit per Pierre Deffontaines, i al Liceu Francès.

Fou per mitjà de l'IFB i dels seus "cercles" que conegué els joves i grans membres de la resistència cultural catalanista. A partir d'aquí començà a assistir a les reunions del grup Miramar, i el 1947 s'integrà a l'equip de la revista **Ariel**. Sarsanedas era un poeta molt vinculat a joves artistes. El 1945 es féu una exposició col·lectiva a la sala Pictòria (C/ Casp) del **Grup dels 8**, que eren: Jordi Sarsanedas, Vicenç Rossell, Joan Palà, Albert Ràfols Casamada, Maria Girona, Miquel Gusils, Ricardo Lorenzo i el músic Joan Comellas. El dia de la inauguració, Comellas interpretà al piano algunes peces i Sarsanedas hi llegí els poemes que quedaren exposats en unes vitrines, manuscrits i amb il·lustracions dels seus companys. El catàleg-invítació fou redactat en català raó per la qual tingueren complicacions posteriors.

Sarsanedas no pogué aprofitar dues beques del govern francès el 1945 i el 1946 per manca de passaport. El 1948, per fi, pogué marxar a Glasgow com a "junior lecturer" al departament d'Estudis Hispànics de la Universitat. Al mateix temps, Triadú era a Liverpool. Tornà el 1950, ja casat amb la pintora Núria Picas i es reintegrà a l'IFB, al Lycée i a les traduccions.

Durant la resta del franquisme féu multiplicitat d'actuacions, a més de viure a Itàlia força temps. Creà l'Agrupació Dramàtica de Barcelona el 1954, treballà a EDIGSA; col.laborà a Serra d'Or i a Omnium Cultural; fou jurat a diversos premis literaris i en guanyà d'altres, com el "Victor Català" de 1953, l'Ossa Menor de 1955 , i ja al 1980 el "Josep Pla".

-Antologia-

La guerra mundial havia acabat feia dos anys i les esperances d'un canvi en la situació política començaven a acabar-se. El règim franquista aguantava amb força les crítiques purament verbals dels països democràtics i mantenia una censura de ferro. Hi havia permisos, els primers, per a publicar comptats llibres en català, però la prohibició per a editar diaris o revistes seguia inalterable. Davant aquest panorama, continuaven sortint petites publicacions clandestines.

Antologia dels fets, les idees i els homes d'Occident fou una d'aquestes publicacions, sortida a Barcelona entre els mesos de maig de 1947 i de 1948. Contrastava amb **Poesia** i **Ariel** perquè fugia del to elitista de les anteriors i practicava un populisme volgut de l'estil de "British Digest" (14), tant per la seva presentació i abast com pel seu contingut. De fet, al núm.1. de maig de 1947 hi havia una declaració de principis a la contraportada que deia:

"Antologia aspira a omplir un buit en les lletres catalanes, aportant-hi tot el més representatiu del pensament occidental en literatura, art i ciències. Al mateix temps aplegarà treballs inèdits d'escriptors i homes d'estudi de casa nostra, sobre temes d'interès general. Antologia vol ésser un esbarjós mirador, per on Catalunya pugui atalaiar Europa, amarant-se de veritable universalitat, a través de la qual afermarà i enrobustirà, pel contrast, la seva personalitat nacional (...). Esperem que no ens mancarà el suport i la simpatia dels catalans, en mans dels quals encomanem el nostre modest intent".

Per la seva presentació hom pot dir que el format era de 140 x 205 mm, la periodicitat mensual i un tiratge d'uns mil exemplars. Tenia vuitanta pàgines, amb l'excepció del número extraordinari de desembre de 1947 (el núm.8. Especial de Nadal i Any Nou), que en tenia 128. En

total en sortiren dotze números. La revista es venia a dotze pessetes. El sistema de venda emprat fou el de visites a domicili als amics i coneguts, i aquests, al seu torn, en parlaven a d'altres amics i gent de confiança. A més de la venda a domicili s'acceptava la subscripció i arribà a tenir vuit-cents subscriptors. En Pere Bonada feia el repartiment a mà a cada casa.

Pel seu contingut, **Antologia** procurà mantenir un bon nivell cultural a partir d'articles de divulgació i assagístics tant d'autors catalans com estrangers. El director de la revista fou Antoni Ribera. Entre els col.laboradors catalans que hi escriviren alguna vegada hi trobem moltes de les persones que es destacaven per estar integrades en altres activitats a favor de la cultura catalana com: Maurici Serrahima, J.V. Foix, Josep M. de Sucre, Joan Triadú, Josep Pous i Pagés, Alfred Badia, Carles Sala, Manuel Cruells, i publicaren obres de personalitats de les lletres catalanes a l'exili com Josep Carner, Agustí Bartra o Mercè Rodoreda.

De tota manera, els col.laboradors més assidus d'Antoni Ribera i d'**Antologia** foren Lluís Gassó, Eduard Artells, Jacint Vergés i Delfí Dalmau, que signava com "Políglot". El Consell de Redacció, per dir-li d'alguna manera, era format per Ribera, Lluís Soler (Lluís de Rialp), Ramon Bech i Jacint Aldomà i es reunien al Cafè Colomer, ja desaparegut, situat al Passeig de Gràcia xamfrà Aragó.

Antologia pretenia, com indicava el títol, divulgar fets històrics, problemes i anècdotes tant internacionals com estrictament locals catalans que poguessin interessar un lector de Catalunya mitjanament culte. Per això, hom hi troba articles de tota mena. Els autors del país parlaven dels aspectes locals. No defensaven ni una política ni un

corrent cultural o estètic concrets, sinó que es limitaven a insinuar llur catalanitat i la preocupació que els inspirava la situació del propi país. Tant s'ocupaven de temes socials com de religió, de viatges, de música, de literatura, de cinema, de folklore o d'art. També s'hi publicaven poemes d'autors vius i morts, contes i fragments d'obres literàries. **Antologia** divulgà, així, poemes o contes de: Salvat-Papasseit, Joan Maragall, Josep Carner, Guerau de Liost, J.V. Foix, Ausias March, Apel·les Mestres, Jaume Picas, Cèlia Sunyol, Josep Pedreira, Antoni Ribera, Ignasi Malvals, J. Amat-Piniella.

Pel que fa als articles d'autors estrangers, aquests eren extrets de publicacions significatives pel tarannà liberal i democràtic, preferentment angleses, franceses i nord-americanes, com: **Le Monde**, **L'Ecran Français**, **Sunday Times**, **Life**, **Punch**, **The New York Times** etc. En alguns casos els articles eren publicats en la llengua original, sobretot si era romànica, i en d'altres, eren traduïts al català. Hom hi troba textos en castellà, gallec, occità, francès i anglès.

Els textos eren triats pel paral·lelisme que podien presentar amb determinats aspectes de la realitat catalana. S'hi tractava la política internacional: personalitats i estadistes rellevants i qüestions polítiques internes o històriques dels països; la literatura i la música, presentant els autors més innovadors o significatius.

Als dotze números d'**Antologia** hom hi troba uns dos-cents cinquanta articles, a més d'un copiós anecdotari i de notícies bibliogràfiques (Carbó, 1963:27). Dins de la migradesa de mitjans i de la cautela amb què hom havia de dir les coses, **Antologia** suposà una renovació dins del panorama de les publicacions clandestines en català. Era més assequible a un públic més heterogeni culturalment, i era menys intel·lectualitzada

i elitista que les precedents. No tractava només aspectes estètics o exclusivament literaris, sinó que incidia una mica en tot allò que podia interessar a un europeu. La fragilitat del moment polític, tot i que aquesta publicació no contingués res de perillós o subversiu, a part de ser escrita en català, provocà que fos tancada per ordre governativa, sense tenir ni temps d'acomiar-se dels lectors. El tancament es produí per causa de la denúncia que feu a la policia el senyor Vila Fradera, qui era el "delegado" a Barcelona del Ministeri d'Informació.

Antologia s'imprimí a "La Neotipia" de la Rambla de Catalunya i posteriorment passà a Edicions Ariel a càrrec de Calsamiglia i Argullós. Tenia una bona qualitat. Fou en aquesta segona impremta que la policia trobà i requisà tots els fons existents i els imposà fortes multes (Crexell, 1978:18). També la policia escorcollà el pis d'Antoni Ribera, el director, i requisà les galerades de la revista que guardava. No li passà res perquè al·legà que era "*corrector de proves i que ho feia per a guanyar-se la vida*" (Crexell, 1978:18).

Ribera i els seus companys feren encara dues accions més a favor de la cultura catalana:

* Una fou la creació d'un premi de contes mensual, amb la finalitat d'estimular la producció literària en català. El premi eren dues centes pessetes i la publicació del conte guanyador a **Antologia**. Aquest premi fou atorgat des de juliol a desembre de 1947, i el gener de 1948 se suprimí per causes no aclarides. Guanyaren el premi: Joan Calsina, Antoni Ribera, Josep Pedreira, Joan Solà, Ignasi Malvals i Cèlia Sunyol.

* L'altra fou crear un projecte editorial clandestí que edità tres llibres en català sense passar-los per la censura, i en tenia en

projecte d'altres que no arribaren a publicar. Els llibres editats foren: **El silenci del mar** de Vercoors, traduït per Jordi Sarsanedas, el 1947; **La ciutat submergida** de Ramon Bech, també el 1947; i **A trenc de sorra** de Jordi Sarsanedas el 1948. En preparació hi havia **K.L.Reich** d'Amat-Piniella, que no s'edità fins als anys seixanta; **El joc és fet** de Jean-Paul Sartre; **El naufragi** de R. Tagore; **La vall de la pau** de J.R. de Amézola.

Sense desanimar-se pel tancament de la publicació, Antoni Ribera ideà una continuació, **Occident**, revista mensual semblant a **Antologia**, però més modesta en molts sentits.

-Occident-

També la revista que seria considerada la successora d'**Antologia** desaparegué sense acomiadar-se dels lectors. Es deia **Occident** i la seva orientació era molt similar a l'anterior, cosa normal si pensem que fou impulsada pel propi Antoni Ribera, amb l'ajut de Josep Planchart i Vicenç Borrell. **Occident** no fou requisada per la policia, sinó que deixà d'existir per dificultats econòmiques.

La revista exposà el seu ideari en cinc números, un d'ells doble, des del maig de 1949 al mes d'agost de 1950. La seva periodicitat, al contrari que **Antologia**, fou molt irregular, i el seu format era més gran que el de l'anterior: 155 x 210 mm. El peu d'impremta, fals, era de la ciutat de Gènova, però es féu, es distribuí i es vengué a Barcelona preferentment. Això del peu d'impremta situat a Itàlia era una protecció i donava més seguretat i llibertat d'expressió, ja que no temien tant

que es perseguís els autors. En aquest sentit, **Occident** fou més agosarada que la seva predecessora, tot i que comptà amb molts col.laboradors que ja havien escrit per a l'anterior i que continuaren extraient articles de publicacions estrangeres que, o bé eren traduïts al català, o bé eren incorporats en la llengua original, preferentment castellà i francès.

A **Occident** hi havia un treball que encapçalava cada número i que es prenia com l'editorial. El to era polèmic i patriòtic, i foren signats per "Adaror", menys l'últim, degut a "Jordi Forment". Els títols i continguts són significatius del clima que imperava al país i de l'obsessió per la represa de la cultura catalana que experimentaven els autors. Així trobem, per exemple:

- * "Comiat i represa" al núm.1. o la necessitat d'explicar en català els problemes que angixen l'home occidental.
- * "Mà estesa" (núm.2-3) o la crida als escriptors del país que tinguin quelcom a dir perquè els enviïn col.laboracions. Invitació general a tots els qui escriuen en català.
- * "Pares i fill" (núm.4) o el divorci entre dues generacions separades per la guerra civil i les conseqüències que se'n despregueren i la manca de mestres amb la qual es troba el jovent.
- * "L'esperit del grup" (núm.5) o la lamentació per la falta de col.laboració que pateix la revista, per l'existència de grupets i capelletes que impedeixen la col.laboració entre tendències diferents. Tancament de la mentalitat de molta gent.
- * El firmat per Jordi Forment parla de la substitució d'una cultura per una altra i de la indiferència que s'observa en la gent davant d'aquest greu fet.

-Dau al Set-

Dau al Set fou una revista literària i artística d'avantguarda que ha estat considerada entre les vint primeres revistes avantguardistes publicades al segle XX pel Museu d'Art Modern (MOMA) de Nova York. Sortí a Barcelona des de 1948 fins al 1956 (15), data en què desaparegué per la pròpia voluntat del grup fundador.

Al número u de setembre de 1948, a la darrera pàgina, hi figurava Joan Josep Tharrats com a fundador i Joan Ponç com a director:

"En Ponç va figurar com a director del primer número diguem-ne d'una manera honorífica, a causa de l'interès que va tenir que el seu nom hi constés en un lloc o altre per compensar que, a part la capçalera, no es reproduïa cap dibuix d'ell (...). També em sembla injust que Tharrats hi volgués figurar amb el nom de "fundador", ell tot sol, quan en realitat s'hauria d'haver anomenat "impressor" o, com a màxim, "editor". (Tàpies, 1977:213).

El grup inicial el formaven tres pintors: Joan Ponç, Antoni Tàpies i Modest Cuixart; dos escriptors: Joan Brossa i Arnald Puig i un impressor que després començà a pintar: Joan Josep Tharrats. A més d'ells, a la revista hi signaren poemes i aticles Jesús M. Tharrats, J.V. Foix, amb el qual els unia una gran amistat, Enric Tormo (qui ja havia col.laborat a l'únic número de la revista **Algol**), Elías Nandino i Joan Eduard Cirlot. També hom hi troba Alexandre Cirici, Francis Picabia, Santi Surós, Angel Ferrant, escultor amic de Tàpies, Jean Cocteau, René Metras i Víctor Castells. La llengua emprada era el català, tot i que també sortien escrits en castellà.

La revista, com en els casos de **Poesia** i **Ariel**, estava molt ben editada. La confecció i la impressió anaven a càrrec de J.J. Tharrats, qui s'ocupava de les despeses. Se'n tiraven cent cinquanta exemplars, venuts a quinze pessetes cadascun. Però era una revista elitista, poc

entendora per a la majoria, i es repartia clandestinament, per la qual cosa molts dels exemplars no eren venuts, sinó regalats als amics i coneguts.

Pel seu caràcter surrealista i per l'expressió d'indiferència davant de la societat en què vivien, **Dau al Set** no tingué problemes amb la policia i desaparegué, no per ordre governativa, sinó per la dissolució del grup inicial. **Dau al Set** propagà el surrealisme i fou una de les revistes artístiques catalanes que, malgrat la seva semiclandestinitat, tingué més transcendència internacional. Aquesta fou deguda a la presència dels seus fundadors que, amb els anys, esvingueren pintors i escriptors de renom.

La sortida al mercat de **Dau al Set** fou elogiada des de les pàgines de la revista **Ariel** el mateix 1948. En deien que:

"representa un dels punts de vista més significatius de la cultura actual. D'una manera sempre variada, barreja poesia, narracions i teatre amb interpretacions filosòfiques i àdhuc científiques i amb dibuixos i pintures".

Dau al Set fou, en el món de la clandestinitat, una nova esperança perquè la publicació treballava en dos fronts:

* era **constructiva** perquè s'hi elogiaven aspectes culturals immortals com Gaudí, la pintura romànica, Paul Klee o Einstein, i

* era **conservadora** en el sentit que lluitava "contra la destrucció sistemàtica de l'esperit que s'ha dut a terme a l'Occident europeu, durant segles de pedanteria renaixentista, del progressisme científic, de cesarisme i d'utilitarisme" (**Ariel**, 1948:60).

Però, al seu torn, els membres de **Dau al Set** trobaven que els redactors d'**Ariel** feien una revista "massa eclèctica, poc combativa i les seves "il·lustracions" poc radicals i en certa manera antiquades.

Nosaltres volíem per la nostra revista coses més fortes i vivents"
(Tàpies, 1977:212).

El fet és que, els fundadors de **Dau al Set**, els unia, al principi la inquietud juvenil, la necessitat de revolta davant l'estètica imperant i l'ostentació d'una "modernitat". Els primers números estigueren molt influïts pel poeta Joan Brossa, més gran que els altres i que els influí poderosament. Ell era qui tenia els contactes i l'amistat amb les patums intel·lectuals del moment, en el camp de l'art i de la literatura surrealista, com J.V. Foix i Joan Miró, persones a les quals els presentaria. També fou Brossa el qui trià el títol de la revista a partir de l'obra **La septième face du dé** del surrealista Georges Huguet.

A l'hora de la veritat, els números més combatius de **Dau al Set** no veieren la llum perquè Tharrats no els volia imprimir "*per dificultats econòmiques, per escrúpols de consciència o per por a la censura*" (Tàpies, 1977:212). Tharrats era catòlic practicant i hi havia temes que l'escandalitzaven, com el d'Antonin Artaud. Aquests fets, juntament amb la publicació d'alguns números per part de Tharrats sense consultar els altres membres del grup, provocaren fortes tensions entre els seus membres que acabaren provocant la ruptura, perquè a part de l'amistat personal, s'havien anat separant amb puns de vista estètics antagònics (Tàpies, 1977:213).

La conclusió de la primera etapa tingué lloc al mes d'octubre de 1951 amb una exposició conjunta dels fundadors i de J.E. Cirlot a la Sala Caralt, dirigida per Lluís S. Poveda. A partir d'aquí, el grup es disgregà: Antoni Tàpies marxà a París amb una beca de l'Institut Francès de Barcelona. Joan Ponç anà al Brasil, on es dedicà a la docència. Modest Cuixart es dirigí a Lyon a aprendre tècniques d'estampació de

teixits i posar una indústria a la qual es dedicaria durant molts anys. Joan Brossa continuà a Barcelona, i Tharrats començà a pintar i feia de periodista i dissenyador de publicitat. Fou ell qui continuà en la segona etapa de **Dau al Set**.

-Les revistes universitàries: Fòrum, Ictini i Curial-

Entre 1949 i 1950 aparegueren tres revistes universitàries fora del control del SEU. Les tres, tot i ser fetes a facultats diferents, tenien una sèrie de trets que permeten de comparar-les: eren clandestines, foren suprimides per ordre governativa, eren fetes per joves universitaris que no havien participat en la guerra civil, eren escrites en català i llur vida fou molt curta. Altres característiques comunes a les tres foren "*l'historicisme, actitud de revolta ahistòrica i manca de lligam entre la revista i la Facultat o Escola on apareix*" (Ribé, 1979:38). El fet és que molts dels estudiants amb preocupacions pel propi país i per temes científics no explicats a les aules de la Universitat de Barcelona, autors d'aquestes revistes, amb els anys esdevingueren personatges famosos que destacarien en el camp de les lletres, de la Universitat o de la política.

-Forum-

Provinent de la Facultat de Dret, en sortiren dos números corresponents als mesos d'octubre i novembre de 1950. Segons deia la

presentació, el títol fou escollit "*sota l'advocació clàssica i humanística de la paraula forum*". Era escrita en català.

El primer número constava de catorze pàgines i dues cobertes i el segon de setze pàgines i dues cobertes. La coberta era la mateixa: un dibuix i el nom de la revista. Pel que fa al fons, val a dir que era dirigida per Francesc Faus i Màrius Falcon i hi signaren articles: Joan Raventós, Frederic Mallol, Maspons i Anglasell, Joaquim Maluquer, Joan Triadú, C.A. Grau, Ricard Fornesa, Josep M. Ainaud i Casas Salat.

La revista reivindicava l'actualitat del Dret Civil català i el Dret Natural. Els articles tractaven, sobretot, aspectes jurídics, tot i que hi hagué temes econòmics i socials amb alguna càrrega crítica. Hom pot destacar l'article de Joan Triadú sobre la universitat anglesa, que coneixia per la seva estada a la de Liverpool, cosa que li permetia d'establir comparacions amb la universitat espanyola.

-Ictini-

Aquesta fou realitzada pels alumnes de la Facultat de Ciències de la Universitat de Barcelona (altres versions diuen que per alumnes de l'Escola Industrial). Era escrita en català i en sortiren quatre números.

Els formats dels quatre números eren diferents i tenien poques pàgines mecanografiades. La precarietat dels mitjans saltava a la vista. Pel que fa al fons, els articles s'ocupaven de temes científics, eren curts i signats amb inicials. No contenien cap mena d'escrit que abordés

problemes socials, la situació universitària o referències polítiques, pel que sembla difícil de creure que fos tancada per la policia.

El títol era inspirat en l'obra del científic català Narcís Monturiol. Impulsaren aquesta publicació Pere Figuera i Serra, Josep M. Casademont i Xavier Rotllan. I l'afirmació de la cultura catalana s'hi ha de veure no tant pels temes, com perquè la revista era escrita en català i recordava la personalitat de científics catalans dels quals no es parlava, com l'esmentat Monturiol, Esteve Terrades o Emili Vallès.

-Curial-

Ha estat considerada la més important de les tres perquè fou aquellade que en sortiren més números, exactament sis. El primer era del mes de febrer de 1949 i l'últim de maig-setembre de 1950. També era escrita en català. Es feia a la Facultat de Filosofia i Lletres.

Els sis números són de format diferent, tot i que la coberta és sempre la mateixa, posant-hi el nom: Curial. Els formats oscil·len entre els 165 x 220 mm i els 205 x 265 mm. Es tiraven de cent a cent cinquanta exemplars. Disposaven de pocs mitjans tècnics, com ho demostra el fet que fos una revista mecanografiada i de setze pàgines, i era pagada pels mateixos creadors.

Els fundadors de Curial foren un grup d'estudiants de Lletres: Joaquim Molas, Miquel Porter-Moix, Joan F. Cabestany i Antoni Comas. Albert manent s'hi afegí després del primer número. Tots ells, així com els col·laboradors eventuais, signaven els articles amb llurs propis noms, cosa que no havien fet els d'Ictini.

Els impulsors de la revista eren joves de divuit a vint anys que no havien lluitat a la guerra, perquè havien nascut en els anys trenta. Havien estat educats ja en el franquisme i eren autodidactes perquè els ensenyaments universitaris no cobrien les seves inquietuds intel·lectuals. Havien rebut mestratge clandestí de personalitats catalanes en el marc dels Estudis Universitaris Catalans, per exemple, o a les tertúlies, i acudien a l'Institut Francès i Britànic per a aprendre noves coses i respirar una mica de llibertat. Feien accions molt individualistes i individualitzades per la dificultat de reunir-se i de tenir referències col·lectives dins del propi país.

Curial pretenia ser una revista d'art i de literatura que defensés la llengua catalana i estigués oberta als nous corrents i tendències estètiques i literàries d'avantguarda. No parlaven de la situació de la Universitat de Barcelona o de l'espanyola, és a dir, no demostraven cap relació amb la universitat on estudiaven, sinó que escrivien articles sobre els escriptors catalans més significatius de la resistència, com Riba, Foix, Espriu i Pere Quart; sobre jazz i cinema i sobre el descobriment de nous artistes com Antoni Tàpies i la recuperació d'altres de menystinguts pel règim com Joan Miró.

El títol de la revista els havia estat proposat per Joan Triadú, qui, des de la també clandestina *Ariel*, els donà suport. De tota manera, els joves de *Curial* no se sentien identificats amb els qui feien *Ariel*, poc més grans que ells, i amb els quals divergien, sobretot, en preferències poètiques: mentre els d'*Ariel* parlaven de Rosselló-Pòrcel, ells es decantaven per J.V. Foix (Domingo, 1981:42). Bé que coincidien amb els companys de la generació precedent en la idea que calia continuar mantenint la cultura catalana de la qual se sentien hereus

perquè "ens fa estremir l'imaginar-nos només que la cultura catalana pugui escolar-se i la nostra generació en sigui responsable" (Domingo, 1981:42).

Aquesta idea és present a la presentació del número u, on manifesten respecte pel passat, però es neguen a quedar-se estancats perquè "acceptem el passat com una lliçó perpètua per al present, però no l'acceptem de cap manera com una realitat total ni actual". De fet la revista havia aparegut per a lluitar "contra la intolerància i l'estancament".

Al grup promotor l'ajudaren en aquesta lluita altres amics, alguns més grans que ells, i estudiants d'altres facultats que signaren articles. Hom hi troba: Maria Candelària Sanjoan, Xavier Amorós, Sergio-Antonio de Balanzó, Fco.A. Condominas, Joan Triadú, Mª Eulàlia Amorós, Joan Raventós, Montse Tarrats, Joan Perucho, Enric Gispert, A. Pera, Josep Mª Espinàs, Esteve Albert i Pere Cisa.

El fet que, de les tres revistes universitàries, aquesta hagi estat la més mitificada es deu no tant als seus continguts com a les persones que la feien i que anys més tard han esevinut significatives en el camp cultural i polític català. Curial tampoc no estava vinculada, com Forum o Ictini, a cap grup de resistència, si bé els seus fundadors establiren contactes personals i intervingueren en algunes accions de les xarxes culturals que actuaven clandestinament.

Les tres revistes foren tancades per ordre governativa després de ser denunciades a la policia basant-se en la manca d'autorització legal. Aquella cridà a declarar els redactors i foren imposades cinc multes governatives de deu mil pessetes cadascuna als impressors de Curial

(eren dos), **Forum**, **Ictini** i **Baloo**, que era una revista feta pels escoltes.

"22/2/1951. M'ha vingut a trobar en Josep Clos, per veure quins recursos existeixen per unes multes originades per unes revistes universitàries multicopiades. Miro d'orientar-lo. La nova generació s'espavila!" (Serrahima, 1974:195).

Poc temps després també fou tancada **Ariel**.

Aquest tancament múltiple de publicacions fou molt significatiu perquè marcà un nou enduriment del règim, després d'una etapa de vacil·lació provocada per la condemna internacional al sistema polític imposat pel General Franco.

Aquestes revistes universitàries foren el fruit d'una època de trànsit a la Universitat de Barcelona: entre la duresa i la repressió dels primers anys quaranta i les accions del SEU contra els estudiants catalanistes i liberals i monàrquics; i l'Assamblea Lliure del Paraním de 1957 i la revolució a la universitat espanyola que s'inicià el 1956.

b) La premsa legal.

Les revistes i diaris no clandestins havien de ser escrits en castellà i durant tota la dècada dels quaranta no es feren resó -o gairebé no se'n feren- de les particularitats i de l'existència de la cultura catalana en català. La premsa tenia la boca tapada. La lluita amb elsensors desanimava qualsevol. La manca de paper provocava la presència als quioscs de revistes poc atractives. Així hom troba que a Barcelona, durant els anys quaranta, només hi hagué una revista cultural que tingué força difusió i que sabé guanyar-se un públic fidel: **Destino**.

Les altres revistes dependents d'organismes oficials, com *Laye* o *San Jorge*; o degudes a la iniciativa de grups ideològics, com *El Ciervo*, sufragada per la secció juvenil de l'Asociación Católica Nacional de Propagandistas; o obra de la iniciativa privada com *Revista*, no veieren la llum fins a principis dels anys cinquanta.

Les circumstàncies de llur creació, els orígens familiars, educatius, ideològics dels seus redactors i la seva vida variaren d'un cas a l'altre. Totes les revistes, però, acompliren la funció d'obrir l'horitzó cultural del país, tan migrat; i es feren un ressò, a vegades notable i d'altres imperceptible, de l'altra cultura catalana -la que es feia en català i clandestinament- a Barcelona.

Algunes de les publicacions que animaren el panorama cultural de la Barcelona dels primers anys de la postguerra foren:

~~-Leonardo-~~

De 1945 a 1946 sortí a Barcelona la revista *Leonardo*, dirigida per Tristán la Rosa i dedicada a la literatura i al pensament. Comptà amb la col.laboració d'escriptors d'arreu d'Espanya com Gerardo Diego, Vicente Aleixandre, Camilo José Cela o Jorge Guillén i inicià la recuperació dels escrits d'un poeta maleït pel règim com era Federico García Lorca.

-Azor-

Era la revista literària de la Falange de Barcelona i era dirigida per un dels seus caps indiscutits, Luys Santa Marina. En una primera etapa havia vist la llum de 1932 a 1934. En la segona, després de la guerra, aparegué de 1942 a 1944. **Azor** era una revista literària "de combat", en el sentit que reivindicava les glòries del passat imperial espanyol, defensava el Siglo de Oro castellà, imperialista i contrareformista i defensava les formes classicitzants, com Góngora i el barroc.

Aquesta actitud anava acompanyada d'una militància política ferotge *"porque todavía quedan algunos de aquellos bergantes entre nosotros, y son sinuosos y duchos en entonar engañosas palinodias, pero contumaces y decididos a salirse con la suya si les dejamos (que no les dejaremos)"* (Castellanos, 1977:93).

-Entregas de Poesia-

La revista sortí al carrer el 1944 i desaparegué el 1947. Era dirigida per Joan Ramon Masoliver, crític literari de la revista **Destino** i membre del jurat del Premi Nadal. Era menys combativa i força més oberta que **Azor** als nous corrents literaris. **Entregas de Poesia** intentà aplegar escrits d'autors ben diferents: des dels castellans que residien a Catalunya i estaven vinculats a la Falange com Dionisio Ridruejo (16) i Luys Santa Marina; a autors espanyols de tot el país com Aleixandre, J.L. Hidalgo, Victoriano Cremen, Carmen Conde, González Ruano, García

Nieto; i escriptors bacelonins com Antoni Vilanova, Manuel Segalà, Fernando Gutiérrez, Francisco Mayans i Néstor Luján.

Entregas de Poesia, per mitjà de Masoliver, mantingué relacions amb el grup de Destino i amb l'editor Josep Vergés, el qual ja havia iniciat la traducció al castellà de molts escriptors estrangers i, particularment, britànics. Aquesta revista inserí, d'aquesta manera, textos d'escriptors europeus, sobretot francesos (Aragon, Mallarmé), i italians (Carossa, Bodini, Bassani, Mario Luzi), generalment traduïts a l'espanyol i només eventualment en la llengua original.

Masoliver feu vint-i-quatre números de la publicació. Un dels seus màxims col.laboradors fou Juan Eduardo Cirlot, llavors preocupat per la poesia i que més tard es decantà cap a la història i la crítica de l'art i es vinculà als membres de Dau al Set. A més, eren responsables de la revista Fernando Gutiérrez i Diego Navarro en una primera etapa, i Manuel Segalà i Julio Garcés després.

La literatura i la llengua catalanes no hi foren gens representades i *"como esta exclusión no era ni podía ser criterio de los editores de la revista, el dato canta con elocuencia el estado de ostracismo a que la literatura vernácula estaba sometida en aquellos años"* (Ridruejo, 1976:268).

-San Jorge-

Aquesta era la revista de la Excm^a. Diputación Provincial de Barcelona. Es caracteritzava, davant de la migradesa de recursos de les altres, perquè posseïa una presentació tipogràfica excel.lent, amb paper

couché i fotografies i gravats i un format de 315 x 220 mm. Començà a editar-se el mes de gener de 1951 i era redactada per la Secció d'Educació, Esports i Turisme de la Diputació i la seu era al mateix Palau de la Diputació. La periodicitat de la revista era trimestral i comptava amb unes seixanta pàgines, habitualment, sense comptar les cobertes.

El director era Guillermo Díaz-Plaja i el subdirector Antonio Navarro Sedó. La revista comptà amb les col.laboracions de destacats erudits en articles molt documentats. Sovint la revista era dedicada a temes monogràfics, referits a costums, festes o comarques catalanes, per la qual cosa s'hi havia arribat a inserir algun text en català. El que sempre es publicava eren els acords, visitants i altres activitats de la Diputació de Barcelona. Però no hi havia cap referència específica a la cultura catalana o els seus conreadors ni a la situació del país.

-El Ciervo-

Aparegué a Barcelona el 30 de Juny de 1951, sufragada per la secció juvenil de l'Asociación Católica Nacional de Propagandistas. Era dirigida per Lorenzo Gomis i estava destinada a propagar el pensament catòlic progressista. El Ciervo, elaborada des d'una perspectiva cristiana liberal, incloïa temes no només culturals, sinó també de caire polític i social, que responien a les preocupacions socials dels joves catòlics que la feien.

El Ciervo era una publicació que volia arribar als estudiants universitaris, els quals es volia alliberar de l'apatia i donant-los

temes de reflexió des de l'òptica del "*catolicismo exigente, antibeato, inconformista, abierto a todos los problemas del momento*" (Jordan, 1979:5). Però **El Ciervo** ho tenia difícil en el seu desig de fer quadrar el desig de justícia social i la millora de les condicions de vida de la classe obrera, amb els principis del nacionalcatolicisme. Això la convertia en una publicació contradictòria.

El permís de sortida li fou concedit gràcies a la protecció oficial i la cobertura legal que li proporcionava Claudio Colomer Marqués, llavors propietari d'**El Correo Catalán**. La periodicitat era mensual, amb vuit pàgines a tres columnes i un format de 280 x 385 mm. El preu de subscripció anava per categories d'edat. Així, el "joven suscriptor" al qual s'adreçava la revista pagava trenta pessetes l'any; el "señor suscriptor", seixanta i l'"amigo suscriptor", cent.

-Revista-

Una altra manifestació de la cultura no oficial feta en castellà a Catalunya fou **Revista. Semanario de Actualidades, Arte y Letras**, que fou creada el 1952 - sortint el número u el 17 d'abril de 1952- per l'industrial Albert Puig i Palau, qui en fou el director fins el 1955. Aquest recollí millor que **El Ciervo** la realitat de Catalunya i a les seves pàgines es produí el diàleg entre Dionisio Ridruejo i Carles Riba.

A **Revista** hi col.laboraren assíduament alguns escriptors i intel.lectuals de formació falangista, alguns dels quals, com el propi Ridruejo "*eren en curs de revisar les seves posicions polítiques i d'evolucionar cap a posicions més obertes i tolerants*" (Jordan, 1979:6).

Revista aconseguí les col.laboracions d'escriptors i de pensadors de gran reputació, tant catalans com castellans. Entre aquests hi havia: Dionisio Ridruejo, Carles Riba, Jordi Rubió, Gregorio Marañón, Rossend Llates, Miquel Masriera, Rafael Benet, Camilo José Cela, Salvador Dalí, José del Castillo, Ramon Roquer, Azorín, Ortega y Gasset, Antonio Tovar, Eugeni d'Ors, Aranguren, Arnau Puig, Lorenzo Gomis, Josep M. Castellet, Josep Guinovart, Marc Aleu, Lain Entralgo, Joan Amades, Lluís Pericot, José M. Valverde, Alfons Puig, etc.

Els redactors de **Revista** foren Rafael Manzano, Esteve Molist, Manuel Riera Crivillé, Rossend Llates, J.J. Tharrats, Alfons Pintó, Enrique Sordo, Juan Fco. de Lasa. La publicació canvià de presentació, ja que començà amb setze pàgines a cinc columnes, amb format de 490 x 450 mm. A partir del número 143 el format es reduí a 375 x 265 mm. i el nombre de pàgines augmentà fins a les vint. La impremta fou la casa Horta SA, i la redacció era instal.lada al carrer Jonqueres 16. L'any 1960 passà a dir-se **Revista Granvia** i el 1962 s'anomenà **Revista Europa**.

-Laye-

"*Sufriendo aquello que decir no puedo*" és el vers de Garcilaso que figurava com a darrera frase del núm.24 i últim de la revista **Laye** el 1954 (17). Els redactors de la publicació decidiren abandonar l'edició de la revista per causa de les crítiques i amenaces rebudes molt sovint pels seus responsables "polítics" i per la pretensió del Ministre d'Informació, Gabriel Arias Salgado, que **Laye** passés al règim de publicació no oficial i, com a tal, hagués de sotmetre's a la censura prèvia que regia per a totes les revistes i diaris espanyols.

I és que **Laye** durant els seus anys d'existència no havia passat mai la censura governativa per tractar-se d'una publicació "oficial". Efectivament, **Laye** nasqué el mes de març de 1950 com a butlletí professional destinat als llicenciats i doctors de la província de Barcelona. Era editada per la Delegación de Educación Nacional del Movimiento i dirigida per Eugenio Fuentes Martín, antic cap provincial del Frente de Juventudes i que després seria regidor de cultura de l'Ajuntament de Barcelona. La responsabilitat última requeia en la persona del Ministre d'Educació, per ser el "Delegado Nacional de Educación".

Durant el primer any, **Laye** es limità a publicar articles sobre ensenyament, cultura o defensa gremial sota el prisma oficial (18). A l'inici era una publicació mensual, però després del número quatre (juny 1950) espaià la seva aparició, que ja no seria mai més regular i oscil·laria entre els dos i tres mesos (com els números 19, 20, 22 i 23). En els primers deu números, el butlletí estava dividit en dues

parts: a) la primera contenia l'editorial i els articles més amplis i importants.

b) la segona part s'omplia amb les col.laboracions més breus sobre temes culturals diversos i el material "oficial".

El canvi a **Laye** començà el 1951 amb l'arribada al Ministeri d'Educació de Joaquín Ruiz Giménez i els seus aires liberals, que possibilitaren que **Laye** es transformés de butlletí professional en revista cultural d'interès general. El responsable material de la revista fou Francesc Farreras i Valentí, tot i que com a director seguia apareixent Eugenio Fuentes. Farreras, amb l'ajut de Ramon Viladàs, buscà nous redactors per a **Laye** i acudí als antics membres de la revista **Estilo**, que pertanyia al SEU.

Respongueren a la convocatòria Josep M. Castellet, Manuel Sacristán i Jesús Núñez. Entre tots s'ocuparen de "recaptar" nova gent i col.laboradors literaris i culturals, fins a formar el que esdevingué el Consell de Redacció. L'any 1951 fou, doncs, de transició, incorporant ja tots els elements que configurarien la imatge definitiva de la revista durant els anys 1952 i 1953: poemes de joves autors fins llavors desconeguts; crítica literària d'obres espanyoles, catalanes i estrangeres; cròniques d'art; dibuixos, etc.

Al núm. 16 de novembre/desembre de 1951, hi surt un staff on hi figuren:

* Director: Eugenio Fuentes Martín.

* Redactores: Francisco Farreras Valentí; José M. Castellet Díaz de Cossío; Manuel Sacristán Luzón; Jesús Ruiz Ruiz; Juan Carlos García-Borrón Moral; Jesús Núñez Hernández; Gabriel Ferrater Soler; Juan Ferrater Soler.

* Dibujante: J.A. Roda

Els col.laboradors eren, sobretot, els poetes de la després anomenada "Generación del 50". Hi publicaren poemes i també articles: Jaime Gil de Biedma; Jaime Ferran; Carlos Barral; Alfonso Costafreda; José Agustín Goytisolo; Juan Goytisolo i també Lorenzo Gomis.

Les transformacions no sols afectaren el contingut, sinó també la presentació. Fins al núm.10 inclòs, *Laye* tenia dotze pàgines a tres o quatre columnes. El paper era de baixa qualitat i el format de 350 x 250 mm. Amb la transformació del butlletí en revista cultural, *Laye* adoptà la forma d'un quadern (de 200 x 130 mm més o menys), amb pàgines a dues columnes i unes cobertes de paper més gruixudes. Hom incrementà el nombre de pàgines, que oscil.larien de les quaranta a les cent, i el paper millorà de qualitat.

A partir del núm. 17 corresponent a gener de 1952, la revista agafà el to definitiu. A partir d'aquí en sortirien vuit números més. S'incrementà el nombre de pàgines i s'hi incorporaren fotografies en paper satinat i il.lustracions degudes a artistes joves com Albert Ràfols Casamada; Josep Guinovart; Josep M. de Martín; Francesc Todó, Carme Serra i Maria Girona. L' staff del núm. 17 incorporà els noms, com a redactors, de Ramon Carnicer, Pedro Gómez de Santamarí i José Casanovas. També hi col.laboraren en diversos moments José Milicua, Esteban Pinilla de las Heras, Enrique Badosa, Alberto Oliart i Alfonso García Seguí.

Amb l'empenta i les idees de tot aquest grup de joves inconformistes que havien decidit usar *Laye* "per dir el que volíem" (Ferraté,1988:13), la revista es convertí en "una rara avis dins de les revistes oficials de l'època, per la seva relativa independència, pel

seu progressiu to de desengatjament de l'aparell polític que la finançava i per la seva modernitat, dins del que era possible en aquells moments d'aïllament cultural amb Europa" (Castellet, 1979: 46).

A **Laye** hom hi podia llegir, per exemple, la crítica d'obres franceses, italianes i alemanyes tant de literatura com d'història, assaig, art o filosofia. També hom hi podia llegir, traduïts al castellà, poemes anglesos i alemanys. Es recuperà la poesia de Miquel Hernández, la filosofia d' Ortega y Gasset, les obres d'història de Jaume Vicens Vives i Josep Fontana. Les crítiques a les obres catalanes, poques, eren a càrrec de Joan Ferraté, qui les redactava en espanyol i respectava el català en els versos originals. D'aquesta manera es parlà de **Elegies de Bierville** de Carles Riba - (núm. abril/juny 1953)- o de Balí Bonet i Joan Vinyoli. A través les pàgines de **Laye** hom pogué conèixer la poesia de joves autors que tot just s'iniciaven en el món literari com els esmentats Barral, Ferran, Costafreda, Gil de Biedma o Gomis.

Tot aquest material era distribuït a **Laye** segons els paràmetres establerts en la nova estructura que havia adquirit la revista, a partir del núm. 11. Fins al núm. 16 hi havia dues grans seccions i a partir d'aquest número en sortí una tercera. La primera secció reunia els articles més importants, tant per l'extensió com pel contingut. Tractaven preferentment de l'educació, però també hi tenien un lloc la política, la filosofia, l'art, la música i la literatura. A la segona secció s'hi posaven les ressenyes, més breus, sobre llibres de tota mena i novetats cinematogràfiques, artístiques, teatrals i musicals. La tercera secció era la més heterogènia, perquè s'hi encabia qualsevol cosa, menys el "material oficial" (19), que anava a les "pàgines

azules", situades al final de la revista i que, pel seu color, quedaven molt ben diferenciades de la resta.

Els redactors i col.laboradors que hem citat solien tenir unes seccions o una temàtica fixa a tractar. Generalment ja escrivien sobre els temes que, amb els anys, es convertirien en llur especialització professional. Trobem així que Manuel Sacristán i García-Borrón feien filosofia; Castellet s'ocupava de la crítica literària; en Gabriel Ferrater s'especialitzava en crítica i història de l'art; el seu germà Joan s'encarregà de poesia, filologia i filosofia; Pinilla de las Heras de sociologia; Jesús Ruiz i García Seguí de cinema i Ramon Roquer i el Dr. José Montagut de religió. Els poetes i els dibuixants es limitaven a publicar llurs il.lustracions i poemes i, en algun cas, feren intents de crítica literària.

Però a més dels aspectes més culturals i literaris, *Laye* també publicava articles més ambigus políticament, parlant tant de temàtica pròpiament política com religiosa (20). I no s'amagava de tenir polèmiques i criticar durament persones que, en aquells moments, no tenien res d'ambigües i que estaven situades clarament al costat de la cultura catalana i en el nacionalisme militant, com Joan Triadú. Per exemple, Triadú fou durament criticat per Joan Ferraté en un article sobre "Glossari 1906-1910. d'Eugenio d'Ors" (21) perquè Triadú havia malparlat de D'Ors com a escriptor en castellà. El mateix Ferraté havia escrit a *Laye* en contra de la revista *Ariel*. El cert és que la qüestió catalana fou tractada de manera confusa (22) a la revista i això feu que des dels cercles de la clandestinitat, *Laye* fos contemplada com una publicació sinó del règim, sí com a afavoridora de la implantació de la cultura castellana a Catalunya.

I és que *Laye* resulta una revista difícil de definir i de classificar. Com tota publicació literària tenia un públic molt restringit i centrat, bàsicament, a la ciutat de Barcelona. De fet, *Laye* ha esdevingut "famosa" i estudiada anys després, i no tant pel que va dir en els anys cinquanta, sinó perquè les persones que hi escrivien esdevingueren personalitats importants en els respectius camps d'acció. Els redactors i col.laboradors de *Laye*, a més d'esdevenir importants intel.lectuals en alguns dels casos, també en determinades ocasions experimentaren canvis ideològics molt importants, com seria el cas de Manuel Sacristán; o bé d'altres abandonaren la producció escrita en espanyol per a realitzar el més important de la seva obra posterior en llengua catalana, com fou el cas dels germans Ferrater o de Josep M. Castellet, per exemple.

Laye reflectí, segons Castellet, que hi fou des de la tardor de 1951, "els anhels de crítica i de llibertat d'un grup heterogeni de joves intel.lectuals, una part dels quals sorgia dels quaderns universitaris del règim. Des d'aquest punt de vista, *Laye* reflecteix un trencament cultural i polític alhora" (Castellet, 1979:47).

-Els membres de *Laye*-

A *Laye* hi havia, si hom pot dir-ho així, dos grups. Per una banda, els poetes i literats i per l'altra els "polítics". Aquests últims eren els que intentaven que a la revista hi sortissin tots els articles sense haver patit la censura ni de la pròpia Delegación Provincial de Educación, representada per Eugenio Fuentes, que l'aixoplugava. Els qui

mantenien les relacions "polítiques" eren Castellet, Sacristan, Farreras i Ramon Viladas, mentre que *"los colaboradores literarios estábamos sabiamente excluidos"* (Barral, 1982:225).

Els literats, que eren els poetes i crítics literaris, es reunien a fer tertúlia al bar Club del carrer Rosselló i hi intercanviaven llibres i notícies literàries; criticaven i llegien els seus poemes i els dels altres; parlaven del diví i de l'humà i practicaven l'art de l'amistat.

Tant els uns com els altres, però, participaven sovint en les mateixes tertúlies i intercanviaven informacions i confidències. Molts d'ells -Sacristán, Oliart, Castellet, els Ferrater, Barral, Costafreda, Gil de Biedma, Ferran- s'havien conegut a la Universitat de Barcelona, estudiant Dret o Lletres. Compartien els mateixos orígens burgesos, alguna experiència prèvia a la revista **Estilo**, on Castellet ja havia publicat *"un poema de cada uno de nosotros, los frívolos del bar Juanito"* (Barral, 1982:225), i la voluntat de *"realitzar la seva vocació com a escriptors i intel.lectuals"* (Jordan, 1979:12).

Els membres de la redacció de **Laye** i els col.laboradors literaris havien estat educats en el franquisme i no havien participat en la guerra com a combatents, sinó com a infants a la reraguarda. Per tant, reberen una educació sense autèntics mestres que els marquessin el camí i que els influïssin intel.lectualment. Esdevingueren autodidactes a una Universitat de Barcelona on estudiar una carrera significava, només, complir un expedient; on es practicava la repressió mental i no hi havia instruments culturals que els permetessin avançar. Odiaren l'educació rebuda i s'abocaren a les tertúlies i a totes aquelles esclertes que els permetessin de fer sentir la seva veu i opinar sobre el món que els envoltava. Una de les esclertes fou **Laye**.

A **Laye** podien opinar sense passar per censura i quan se'ls volgué sotmetre a censura preferiren de callar del tot. A **Laye** podien declarar-se intel.lectuals sense que ningú no els escarnís i, en certa mesura, pogueren criticar algunes de les estructures del bàrbar país on els tocava viure i davant del qual mantenien una certa actitud de resistència.

El grup de **Laye** ho ignorava tot, de la cultura catalana:

"En cuanto a la literatura en vigencia, ninguno de nosotros, con la excepción de los Ferraté(r), que tampoco no hablaban mucho de ello, habían descubierto aún a Riba (...), ni había explorado a Carner, y no sabíamos nada de los escritores de la generación de la guerra" (Barral, 1982: 222).

No se sentien integrats a la cultura catalana perquè *"la resaca de la guerra civil nos había hecho a todos de lengua castellana, a todos, a los más y a los menos mediocres"* (Barral, 1982: 222).

L'educació que havien rebut i *"una suma de casualidades que enmascaraban una catástrofe nacional quien sabe si recuperable"* els havien allunyat de la cultura i la llengua que eren pròpies del seu país. Això, a més de la situació política poc favorable a l'expressió de les diferències nacionals, pot ajudar a comprendre per quina raó l'actitud de **Laye** envers la cultura catalana fou tan ambigua, i el fet que aquesta no quedés gens reflectida a les pàgines de la revista.

Tots aquells qui feren **Laye** la convertiren en una mena d'òrgan d'expressió de llurs inquietuds intel.lectuals. Tot i haver de respectar determinades formes, com els articles que els venien imposats i les col.laboracions carques i dretanes d'alguns col.laboradors - com el crític de cine García Seguí, d'un falangisme ostentós- el fet de no passar la censura prèvia els permeté de crear una revista cultural molt

activa on es feia palès "el seu desacord amb el clima inhibit i escleròtic de la postguerra, la seva recerca d'alternatives de desenrotllament cultural dellà els Pirineus o, ençà, en les tradicions locals" (Jordan, 1979:14).

El desacord s'anà mostrant número a número per mitjà de crítiques als articles i als periodistes d'altres revistes o diaris oficials (23) i pels continguts de les seccions habituals com crítica literària, cultura i política, cinema, crítica d'art, etc. En diferents articles, els redactors i col.laboradors es dedicaren a:

- * recuperar figures intel.lectuals espanyoles poc apreciades pel règim.

- * criticar la ignorància dels periodistes.

- * advocar per la fi de l'aïllament cultural i polític del règim.

- * divulgar les obres d'autors com Jean Paul Sartre, Simone de Beauvoir, Alberto Moravia, Sánchez Ferlosio, Rilke, T.S.Eliot, Josep Pla, etc.

- * estudiar l'art i els artistes com a productes històrics.

- * explicar els moviments cinematogràfics europeus com el neorealisme italià, l'escola russa i els documentalistes anglesos.

Tot plegat conferí a Laye un to força crític que fou el que provocà les intromissions d'Arias Salgado i el tancament de la revista. De fet, Laye criticà determinats aspectes del franquisme, però no plantejà una alternativa coherent al sistema. Els membres de la revista no estaven massa polititzats i usaren la publicació per a mostrar la disconformitat juvenil, la sensació d'ofegament cultural i d'impotència que experimentaven.

En ser suspesa **Laye**, els seus membres trobaren una mena de substitut per a continuar la protesta en l'Institut de Estudios Hispánicos de Barcelona. Allà s'encarregaren de dirigir alguns dels seminaris (24), des dels quals pogueren prosseguir llurs activitats intel·lectuals i literàries i, a més, es relacionaren amb noves persones preocupades per la cultura com Ana M. Matute, Mario Lacruz, Salvador Giner, Luis Goytisolo i Octavi Pellissa que no havien treballat a **Laye** amb ells.

-El paper de Laye-

Laye no respongué al que havia de ser una revista oficial dependent de la Delegación Provincial de Educación a partir de 1951, en què s'inicià la seva transformació de butlletí en revista. A partir d'aquest moment, **Laye** fou el mitjà d'expressió controlat per una sèrie de joves aprenents d'intel·lectuals que canalitzaven, així, llurs necessitats de donar a conèixer les seves idees i inquietuds culturals.

Aquests joves, tot i estar sota la direcció formal d'un membre de la Falange, no es dedicaren a propagar, de manera oberta ni aferrissada, les directrius del règim. Tot i així, a les pàgines de **Laye** hi sortiren comentaris oficials i fins s'invocava a José Antonio en articles culturals i de propostes de canvi.

De tota manera, **Laye**, pel fet de no passar la censura prèvia i perquè Farreras, Castellet, Sacristán i Viladás sabien com "engañar al cojo -Eugenio Fuentes- e intentar pasarle gato por liebre" (Barral, 1982:225), gaudí d'una gran llibertat d'acció i aconseguí de

qualsevol expressió cultural que no fos la dictada per les jerarquies polítiques i eclesiàstiques del moment.

Segons Jordan *"Laye és un bon exemple de la incapacitat del feixisme espanyol de promoure un moviment juvenil ampli, lleial i amb consciència política"* (Jordan, 1979:26). Aquest moviment fou promogut amb la creació, entre altres, de diferents revistes depenents del SEU o de la Falange directament. Però en molts casos, les revistes serviren perquè molts joves, sense simpaties polítiques obertes cap a la Falange, hi comencessin a escriure i hi canalitzessin la vocació literària, periodística o cultural que tenien.

El SEU havia de donar un cert marge de maniobra a les seves revistes -com *Estilo, Alerta*, etc.- perquè resultessin atractives als joves i a partir d'aquí poguessin captar-los per la "causa joseantoniana". Però en alguns dels casos, serien els joves els que usarien les revistes com a plataformes per a expressar, tímidament, llurs idees. Quan això succeïa i s'apartaven massa dels canons i normes establerts, les revistes desapareixien. El cas de *Laye* n'ha estat un exemple ben il·lustratiu (25).

-Destino-

Destino ha estat una publicació de llarga vida que ha passat per diferents etapes, tant formals com de contingut ideològic. Aquestes diferències s'observen, ja en els primers quinze anys de vida.

Destino fou creada l'any 1937 per l'Organización Territorial Catalana de Falange Española, que era instal·lada a Burgos. N'era el cap "*un senyor de Barcelona, simpatiquíssim, bon home, que es deia Josep Ribas Seva, en Pepe Ribas*" (Entr. Vergés), el qual tingué la idea de crear una revista "*que sirviera de nexo entre los refugiados y los voluntarios y soldados catalanes que militaban en el frente*" (Centelles, 1977:201). Pepe Ribas comptà amb l'ajut, des del començament, de Javier de Salas i Josep M. Fontana Tarrats, iniciador de la Falange a Tarragona i, en acabar la guerra, governador civil d'aquella província. Salas s'ocupà de trobar el format i la impremta, mentre que Fontana li donà el nom, **Destino**, inspirat en la idea de la "unidad de destino", un dels lemes del que seria el nou règim resultant de la guerra.

El primer **Destino** passà moltes dificultats perquè s'escrivía a Burgos, on hi havia els redactors i col·laboradors, però s'imprimia a Valladolid, a la Imprenta Católica. Això provocava greus problemes de repartiment de la publicació, que només tenia de quatre a vuit pàgines. Aquesta situació es mantingué fins al núm.34, sota les protestes dels redactors, que provocaren que Josep Ribas aconseguís que **Destino** s'imprimís a Burgos a partir del núm.35 (30 d'octubre de 1937), a la impremta de FET i de las JONS i que nomenés director l'Ignacio Agustí.

Agustí es trobava a un front inactiu de Teruel quan Ribas el reclamà en virtut d'un decret acabat de publicar segons el qual podien passar a serveis de reraguarda aquells que tinguessin dos o més germans a files. Fins al número cent (28 de gener de 1939, any en que acabà la guerra), Agustí dirigí la segona etapa del **Destino** de Burgos i li donà un aire característic: pocs redactors i molts col.laboradors; dibuixos a punta de ploma i bona compaginació.

Els col.laboradors de **Destino** a l'època de Burgos signaven, la majoria, amb un o més pseudònims que dificultessin llur identificació, perquè *"entre altres coses teníem la família a Catalunya, érem una gent que havíem passat a l'altra banda i els haurien pogut afusellar a tots"* (Entrev. Vergés). Hi començaren a escriure o a fer-hi dibuixos gent com: Valentí Castanys (AS), Pere Pruna, Agustí Matons, Josep Vergés (FOG, MASCARO), Juan Ramon Masoliver, Javier de Salas, Josep Puig Brutau, Xavier Montsalvatge, Bartrina Vilaró. També hi intervingueren els escriptors joves que formaven el grup de l'**Arriba España**, com Luis Rosales, Pedro Laín, Dionisio Ridruejo, Antonio Tovar, Carlos Alonso del Real, Santiago Montero, Gonzalo Torrente Ballester i Felipe Vivanco, entre d'altres.

El primer número del **Destino. Semanario de Falange Española Tradicionalista y de las JONS**, editat per la Delegación de Prensa y Propaganda de la Territorial de Cataluña, es feia el propòsit de:

"Esta hoja quiere, como un libro de ejercicios, guiar a todos los alejados de Cataluña en esta dulce comunión de nuestra fe nacional sindicalista; afirmar nuestras virtudes ayudando a la formación de los recién llegados, al mismo tiempo que sirven de lazo a las Delegaciones, Centurias y Camaradas que cumplen su deber de catalanes en diversos frentes de España" (6 març 1937).

Destino era distribuïda als catalans que residien a Sant Sebastià i a Burgos, principalment, i procuraven que n'arribessin exemplars als soldats catalans de tots els fronts.

Durant la guerra, i menys en comptats articles, com els de la secció de política internacional -"Panorama internacional"-, firmada per FOG/Vergés-, la revista fou un portaveu del falangisme i de les consignes del bàndol nacional. Cosa que vol dir que *"informan, con tono triunfal, sobre la situación militar del bando franquista mediante todo tipo de recursos periodísticos y literarios"* (Centelles, 1977:202). Expliquen quina és la ideologia falangista amb la reproducció de discursos de José Antonio, les consignes i els Estatuts de la Falange, i donen pautes sobre com s'ha de fer la reconstrucció d'Espanya quan acabi la guerra, a partir del model feixista italià.

La seva tirada anà augmentant al llarg dels mesos, fins a arribar als quatre mil exemplars: *"los tres mil ejemplares que no correspondían a los suscriptores se repartían, en los distintos frentes, a los voluntarios y soldados de las Banderas y Tercios catalanes del ejército de Franco"* (Tasis, 1966:888).

El *Destino* de la guerra era profundament anticatalanista, tot i que es declarés "català", perquè partia del concepte de la "unidad de destino" (26). El darrer número de la primera època acabà amb l'extraordinari de dotze pàgines, el núm. 100, que era dedicat a l'entrada de les tropes nacionals a Barcelona. Amb elles, o al cap de pocs dies, anaren tornant tots aquells catalans que, d'una manera o altra hi havien col.laborat. S'iniciava així una segona fase.

-Barcelona-

El núm. 101 -("Segunda época. Año de la victoria")- sortí al carrer el 24 de Juny de 1939 amb el subtítol de **Política de Unidad**, que seria mantingut fins el 1945, data en què la revista fa un altre tomb, com veurem. Els primers mesos anà molt malament, perquè els redactors creien que la Falange encara tenia diners i que els ajudaria econòmicament, i no fou així.

La publicació era de paper de color bru, amb un format de 540 x 382 mm., imprès a NAGSA, al carrer de Casanova i la redacció era situada a la Ronda de Sant Pere. Solia tenir vuit pàgines a cinc columnes. La solució als problemes econòmics es trobà associant-se amb **La Vanguardia** del comte de Godó. A partir del núm. 244, ja l'any 1942, s'imprimí als tallers de **La Vanguardia**, i mentre la col.laboració durà tingueren el despatx de la redacció al carrer Pelai 28, d'entrada, i després al carrer Tallers. El paper començà a millorar ja al núm. 115, i a partir del núm. 233, **Destino** varià el format, adoptant-ne un de menor, de 403 x 292 mm. Com que la impressió era en gravat al buit, la qualitat formal se'n veié molt millorada. Alhora, anaren augmentant el número de pàgines, que passà de les vuit inicials a les dotze al núm. 115 i a les setze al núm. 153, i així successivament. Amb el decurs dels anys, la revista incorporà el color i va fer números especials, etc.

El director continuà éssent Ignacio Agustí, qui fou substituït per Alvaro Ruibal mentre romangué a Suïssa fent de corresponsal per **La Vanguardia**, entre 1942 i 1944. El que anà variant fou el número i el nom dels col.laboradors habituals de la publicació. Ja no els calia signar amb pseudònims, tot i que alguns ho feien. Per tant, **Destino** s'anà

configurant com un setmanari que "no ha tingut mai una Redacció pròpiament dita (...). En realitat no hi ha hagut mai redactors, ni hauria estat possible d'escriure-hi una sola ratlla per falta de taules, cadires, paper, tisores, goma, tinters. Hi ha hagut un excel·lent arxiu fotogràfic i res més" (Pla, v.17:603).

A partir de la segona època, els col·laboradors habituals són: Manuel Brunet, Juan Ramon Masoliver, Santiago i Eugenio Nadal, Joan Teixidor, Josep M. Junoy, J. Ruiz Manent, Josep Pla, J. Ruiz Fornells, Angel Zúñiga, Xavier Montsalvatge, Augusto Assía, J. Esteban Vilaró, R. Vázquez Zamora, Valentí Castanys i J. Cortés.

A més dels col·laboradors habituals hi havia els esporàdics, ja que l'editor de la revista, Josep Vergés "ha preferit demanar, segons les circumstàncies de cada moment, informació a col·laboradors esporàdics o fixos, coneixedors del que ha anat passant a cada moment" (Pla, v.17:604). Entre els col·laboradors esporàdics hom hi troba les firmes de Jaume Vicens Vives, Azorín, Martí de Riquer, F. Ros, M. de Capdevila, M. de Montoliu, Carlos Sentís, Alvaro Cunqueiro, Miquel Dolç, Sempronio, Fernando i Guillermo Díaz-Plaja. En algun cas hi apareixen els noms dels falangistes ocupats en la propaganda del règim i que ja havien col·laborat al *Destino* fet a Burgos, com Ridruejo i Tovar, o d'altres falangistes acèrrims com Luys Santa Marina i José M. Pemán.

Fins a finals de 1939, la revista continuà publicant molts articles encomiàstics sobre el nou règim, en un intent d'ajudar a la seva consolidació. No només s'elogiava la figura de Franco o com es vivia de bé a Barcelona des de l'entrada de les tropes nacionals, sinó també fent seves les idees i consignes que imperarien durant anys al país. En aquest sentit s'entenen els articles que defensaven els valors

fonamentals de la pàtria, com la institució familiar. També en aquests primers números es lloaren els règims d'Itàlia i d'Alemanya i, sobretot, reprengueren la idea de l'Espanya imperial.

A partir de 1940, la revista començà a dedicar bona part del seu espai a temes culturals, coincidint amb la reestructuració de *Destino* en seccions. De fet, la impossibilitat, per causa de la censura, de parlar sobre aspectes socials i col·lectius del país, abocà *Destino* a decantar-se cap a dos altres àmbits: la cultura i la política internacional.

L'elevat nombre de pàgines i de col·laboradors que dedicà a la cultura fou el que motivà que fos considerada una revista cultural, ja que no canvià l'estil en tota la seva existència. La secció més àmplia era "Arte y Letras" que comptava amb articles sobre història, literatura, llibres i notícies culturals de caire general. Aquesta secció disposava de subseccions com "Las exposiciones" o "En el taller de los artistas". Els espectacles i les notícies més diverses de tipus anecdòtic tenien secció pròpia en "De mediodía a medianoche", que s'encarregava de les estrenes de cinema i teatre i música, i "La alegría que pasa".

El mes de febrer de 1940 Eugeni d'Ors hi col·laborà amb la secció "Glosas" i Josep Pla inicià el seu "Calendario sin fechas", que aviat esdevingué una de les columnes més llegides de la publicació. Pla fou un dels escriptors que més patí els efectes de la rígida censura imperant.

També publicaven textos literaris breus d'escriptors locals -Llor, Arbó, Agustí-, i traduccions d'autors estrangers com R.M. Rilke, James Joyce, Aldous Huxley, Francis James, S. Maugham, Luigi Pirandello, Chesterton, etc. Hi predominaven els escriptors de llengua anglesa, tot i que hi havia italians i alemanys, per causa de la formació britànica

de Josep Vergés i de la posició aliadòfila que prengué **Destino** durant la guerra.

L'empenta cultural de **Destino** es concretà bé la creació de l'Editorial Destino el 1942, la convocatòria del premi de novel·la en castellà "Eugenio Nadal" el 1945 i la instal·lació de la llibreria "Ancora y Delfín", no només per a vendre els llibres de l'editorial, sinó com a intent de promoció de la lectura i del llibre en general.

Pel que fa a la política internacional, aquesta es concentrà, en bona mesura, en l'explicació de la II^a Guerra Mundial a la secció "El conflicto europeo", on hi figurava un material gràfic excel·lent, malgrat la poca qualitat del paper. També era molt important la secció "El mundo y la política" deguda a Manuel Brunet, qui firmava amb el pseudònim de ROMANO, i els articles esporàdics sobre el mateix tema que, en un to molt liberal per l'època, escrivia l'historiador Jaume Vicens Vives sota el pseudònim de Lorenzo Guillén.

Fou amb el tractament força imparcial de la guerra que **Destino** s'anà transformant a ulls del règim i dels lectors. El setmanari esdevingué clarament aliadòfil i això *"ens valgué tot el rancor que podia acumular una censura de premsa despietada, que destrossava articles, ens enviava textos indignes, d'obligada inserció i desarborava la nostra minsa economia negant-nos l'accés a un petit "cupo" de paper"* (Vergés, v. 45:37).

Els extrems d'aquesta situació foren les sancions personals contra Josep Pla i Santiago Nadal (27), -qui fou empresonat per l'article titulat "Verona y Argel", on condemnava l'afusellament del comte Ciano, feixista, a Verona i de Pucheau, esquerrà, a Alger-, i l'assalt, el 1943

de la redacció de **Destino** situada al carrer Pelayo, per un comando de joves de la Falange.

La posició de **Destino** era, en general, un reflex de les simpaties polítiques de la mitjana burgesia de Barcelona dels anys quaranta, la qual cosa fou una de les claus del seu èxit de públic:

"la gente pasaba por alto el editorial de trámite y leía, preferentemente, a los dos colaboradores que le daban el tono: el liberal laico Pla, y el liberal papista Brunet. Entre los otros colaboradores -Nadal, Vergés, Masoliver, Teixidor- no faltaba siquiera un republicano notable con seudónimo: el agudísimo Antonio Espina" (Ridruejo, 1976: 259).

Els problemes més greus de censura respecte de la IIª Guerra Mundial, els responsables de la revista els anaven a resoldre amb el cap de premsa del Ministeri d'Afers Estrangers, Luis M. de Lojendio, qui coneixia a fons la situació exacta de la guerra i era molt més tolerant que el director general de premsa, el germanòfil Juan Aparicio o qualsevol dels seus delegats a Barcelona. En aquests casos s'acabava imposant el criteri del Ministeri d'Afers Estrangers (Agustí, 1974: 382).

Així és que, en acabar la IIª Guerra Mundial, **Destino**, que havia nascut com un instrument de propaganda falangista, amb col.laboradors que havien treballat a Burgos en les seccions de propaganda de Ridruejo, s'havia transformat, amb la incorporació de nous col.laboradors de prestigi, *"en el exponente de la mentalidad media del país para el que se escribía. Durante la guerra tomó una discreta inclinación proaliada - la que dominaba en la región- y muy reticente, cuando no abiertamente adversa, respecto al régimen y a su ideología oficial"* (Ridruejo, 1976: 281).

Aquesta opinió no era, evidentment, compartida per tothom i és que els membres més actius del catalanisme cultural clandestí continuaven

veient *Destino*, tot i les transformacions, com una revista "enemiga", escrita en espanyol, que donava premis literaris espanyols, ignorava el que feia la gent del país, i els qualificaven, despectivament, "dels de Burgos" (28). Tot i això, el tiratge, el 1944 arribà als tretze mil exemplars, fet que demostra el ressò que anava adquirint en la societat catalana, i sobretot, barcelonina.

-La tercera etapa-

El mes de juliol de 1945 *Destino* es tragué el subtítol *Política de unidad*, i fins als inicis de la dècada dels cinquanta s'hi incorporaren nous col.laboradors i foren transformades les seccions. Entre els col.laboradors hom pot citar: Néstor Luján, Antoni Vilanova, Sebastià Gasch, J. Palau, Tristán la Rosa, Penella de Silva, J. Estelrich, Del Arco, A. Llorenç Opisso (seudònim d'A. Llopis) i Carmen Laforet.

A les pàgines de creació literària hi van apareixent nous escriptors espanyols com Ana Mª Matute, Josep M. Gironella o Miguel Delibes, guanyadors del Premi Nadal; i contes d'estrangers ja consagrats com Thomas Mann, R. Kipling, André Maurois, Anton Chejov, etc.

Alhora, tot i continuar parlant dels efectes de la guerra mundial, incorporaren temes nous en les noves seccions, que eren: "Al doblar la esquina" de Luján; "Hechos y figuras" de Santiago Nadal; "Aire Libre" dedicada als esports; "Puntos de vista de una mujer" de Carmen Laforet; "Hombres e ideas" d'Estelrich. El 1948, l'àmplia secció "Arte y Letras" esdevingué "Panorama de Artes y Letras"; al mateix temps que s'hi afegien noves persones, la secció es modernitzà, tractant temes

artístics contemporanis i els seus autors més significatius, i els nous escriptors i corrents literaris estrangers, sobre tot francesos i anglesos, sense descuidar els catalans.

Efectivament, a partir de 1946, quan ja hom torna a veure llibres catalans, pocs, a les llibreries i s'autoritzen les representacions teatrals catalanes, **Destino** se'n fa ressò amb crítiques dels espectacles teatrals i de les novetats bibliogràfiques. Amb el temps incorporaren articles sobre les obres de conjunt dels escriptors catalans joves i vells, vius i morts. Aquests articles eren elaborats per Antoni Vilanova, Joan Teixidor, Néstor Luján, Miquel Dolç i Juli Coll, el qual signava "Juro".

A partir d'aquest moment, **Destino** oferí de col.laborar a les seves pàgines a alguns escriptors catalans que es movien a la clandestinitat (29). Aquesta oferta provocà grans discussions i problemes entre els resistents i les opinions es dividiren entre els qui creien que s'havien de donar a conèixer i els que pensaven que era impredindible mantenir-se fidels a la llengua catalana:

"M'ha preocupat el problema que plantejarà per a diversos escriptors la possibilitat d'escriure a Destino. Es a dir, amb una certa llibertat, però en castellà. N'he parlat amb gent de Miramar i les reaccions han estat, en general -però no totes- negatives" (Serrahima, 1974:175).

El tema era certament complex. Els més radicalitzats i partidaris de la política "d'abstencions", o sia, de mantenir-se "purs", de no transgir, de no escriure en cap tribuna pública si no era en català, marginaren o miraren malament aquells qui, per raons econòmiques, de convenciment personal, perquè volien donar-se a conèixer a un públic ampli, etc., acceptaren la proposta de **Destino**. Josep M. de Sagarra, per

exemple, fou un dels homes que hi col·laborà i que patí el rebuig d'un sector dels resistents:

"11/9/1950. Ahir, abans de dinar, a can Sagarra, en Josep em va dir que li oferien d'escriure a Destino. El teatre li dóna menys; la malaltia de la Mercè li exigeix més... Em dol, perquè li ho tiraran en cara. I perquè veig que el veritable origen no és en ell..." (Serrahima, 1974:174).

Dintre dels intel·lectuals que usaven el català com a forma d'expressió, n'hi havia, però, que no eren tan radicals, que comprenien les raons dels altres o, simplement, s'abstenien de jutjar determinades opcions. Eren persones que s'adonaven que *Destino* havia fet *"una considerable girada"* (Serrahima, 1974:175) i que era llegit per un públic força ampli. O sia, que el que deien les seves pàgines tenia ressò i podia influir en la concepció política i cultural que tenia la gent de Catalunya sobre el propi país i, sobretot, sobre la ciutat de Barcelona. Així les coses, escriure o no a *Destino* no es limitava a una decisió sobre usar la llengua castellana en un moment en què el català era proscrit i era un dels cavalls de batalla de l'oposició cultural al règim. Escriure o no a *Destino* suposava, també, la possibilitat que moltes persones coneguessin les noves generacions d'escriptors catalans que s'havien format a la postguerra. I implicava que els lectors recuperessin la lectura, les opinions i la visió de la vida d'intel·lectuals i d'escriptors ja consagrats abans de la guerra i que eren els qui recordava la gent de la seva generació. El problema durant la dècada dels quaranta i part de la dels cinquanta era que:

"Un cert públic bastant vast i que no està prou atent al que passa, veu com a representants de la cultura del país als qui a les pàgines de la revista miren de tornar-ne a parlar o de mostrar-se poc o molt reticents amb la situació. Dels que la revista no esmenta, no en saben res; ni l'existència". (Serrahima, 1974:175).

La certa obertura democràtica de **Destino** i l'interès per destacar aquelles manifestacions culturals que es feien en català, provocà, doncs, el dilema de col.laborar-hi o no fer-ho. Cadascun en particular i tot el grup opositor en general es plantejà en algun moment o altre de finals dels anys quaranta i principis dels cinquanta, què els era més útil i interessant: escriure només en català, per demostrar que defensaven una llengua en perill mentre la cultura pròpia del país patís moltes limitacions?; o bé, escriure esporàdicament o setmanalment articles en castellà a una revista que gaudia d'un públic ampli (30), a partir dels quals donar a conèixer els noms nous, idees i projectes -amb permís de la censura- per tal d'influir, en la mesura del possible, en els lectors?.

Tot i que al número extra de Nadal de 1952 hi apareixien deu poemes en català, d'autors coneguts -(Foix, Riba, Sagarra, López-Picó, Espriu, Sánchez-Juan, Garcés, Vinyoli, Perucho, Teixidor)-, la majoria dels resistents no col.laboraren a **Destino**. Alguns perquè no volgueren i els altres perquè no se'ls va demanar. A partir dels anys seixanta s'hi incorporaren noves generacions combatives i nous escriptors que hi farien les primeres armes literàries. Això, però, pertany a una altra època de la revista de la qual no ens ocupem.

Els anys quaranta, doncs, foren testimoni d'unes relacions complicades, dominades pel puritanisme de molts resistents, que tenien uns models de conducta pública molt estrictes, als qual calia cenyir-se per a ser considerat dintre del grup com un "incontaminat" (31). Les exageracions i les intransigències en aquesta qüestió provocaren recels i conflictes entre persones que, en el fons, desitjaven el mateix però

creien que hi havia maneres diferents d'aconseguir-ho. Un dels exemples fou el cas de Sagarra:

"30/10/1951. Dissabte i diumenge, excursió a Riells amb la gent de Miramar. Vam fer una castanyada a la rectoria, amb mossèn Pere Ribot. Tot parlant, ell, en Triadú i en Ramon Planas, es van dedicar a criticar l'obra d'en Sagarra: sembla que es posa de moda trobar-la dolenta" (Serrahima, 1974:222).

-Els col.laboradors-

Destino a la dura i miserable postguerra tenia una qualitat innegable: pagava puntualment als seus col.laboradors d'acord amb l'administració de cada moment. Segons Pla, la llarga vida de Destino es degué al fet que *"ha tingut una redacció pràcticament inexistent i una administració eficient, ordenada i positiva"* (v.17:603). El fet de cobrar era molt important en uns anys de penúries econòmiques i en què als escriptors i literats els costava molt de sobreviure.

L'èxit administratiu de Destino es degué, a més de l'habilitat pels negocis de Josep Vergés, a l'obtenció de publicitat, quan *"fer anuncis per a un setmanari després de la guerra civil -en els anys posteriors, indescriptiblement miserables i precaris de la guerra"* (Pla.v.17:604) era una feina amarga i feixuga. L'encarregat de la publicitat fou el senyor Ribes, el qual *"era partidari de la prosperitat de la premsa i per això feia anuncis que era capaç d'obtenir de les pedres"* (Pla,v.17:605). La revista comptà, doncs, tot al llarg de la seva existència, amb força o molta publicitat, cosa que depenia de la prosperitat general del país, i aquesta fou una de les claus que permeté de crear la xarxa de col.laboradors que eren pagats pels seus serveis.

Destino, en els anys quaranta i cinquanta aconseguí de captar una sèrie de col.laboradors constants i importants. Els que eren més amics: Josep Pla, Manuel Brunet, Joan Teixidor, Solervicens, Néstor Luján, Ignasi Agustí "de la bona época" (Vergés a Pla, v, 45:38) i Joan Ramon Masoliver es trobaven de tant en tant en qualsevol lloc de Catalunya o al restaurant Set Portes, per tal d'*"enraonar hores i hores, de parlar de política, de la guerra, de Destino, del que havíem de fer per sobreviure, de les dificultats d'avui i de les de demà"* (Vergés a Pla, v. 45:38).

Molts dels col.laboradors de la publicació tenien amistat entre ells. Pla, al llarg dels anys, dedicaria alguns dels seus "retrats de passaport" i "homenots" als homes que havien fet la revista. Però, sens dubte, la cohesió entre ells es mantenia, principalment, per les relacions d'amistat i també "comercials" que la majoria dels col.laboradors establiren amb l'editor Vergés. A la història de Destino, la seva figura emergeix com un punt de referència imprescindible al qual s'adrecen les diferents generacions d'escriptors i periodistes que, en un moment o altre, escriuen per a Destino.

En aquests primers anys de moltes complicacions econòmiques i polítiques, la unió entre els col.laboradors fou essencial perquè la revista veiés la llum:

"Però mai no ens vàrem rendir Vicens i Vives, Teixidor, Montsalvatge, Brunet, Nadal, Artís, Amat, Prim, Gasch, Zúñiga, Palau, Cortés, Luján... i tants altres amics entranyables. I Josep Pla sempre al nostre costat, fent articles i notes, lluitant contra la censura, donant ànims" (Vergés a Pla v. 45:37).

La vinculació que tenien la majoria d'ells amb la revista quedà palesa en el fet que molts dels col.laboradors, només deixarien Destino quan moriren o quan la revista, després de molts anys, desaparegué.

Manuel Brunet deixà la seva col.laboració, "El mundo y la política" amb la seva mort, ocorreguda el 1956. Parlava molt amb Josep Pla sobre com havien d'escriure perquè la censura els respectés els articles i la resposta era *"hem de fer una col.laboració irònica"* (Vergés a Pla, v.45:38). Un dels que passà més hores a la redacció, parlant amb tothom i ajudant en el que calgués fou Sebastià Gasch, crític de cinema.

Xavier Montsalvatge (32) tenia un despatx a la redacció des d'on contribuï *"com ningú a compaginar el paper i a manipular l'arxiu fotogràfic"* (Pla, v.17:604). El jove Montsalvatge estigué a *Destino* des dels seus inicis, escrivint crítiques musicals, ja que la seva autèntica vocació, que anys més tard pogué desenvolupar, era la música. Tenia la feina permanent de construir la revista "a la platina". El 1958 es convertí en subdirector de la publicació.

Joan Teixidor fou l'important i constant col.laborador de Vergés, primer en la revista i després en l'activitat cultural generada per l'editorial del mateix nom. Néstor Luján arribaria a director de *Destino* el 1958 -núm. 1081, del 26/4/1958-, quan Ignacio Agustí abandonà definitivament la seva vinculació amb la revista (33). Valentí Castanys fou un irònic a les pàgines de *Destino* i tractà *"permanentment de donar la volta a les coses, recollir-ne els més petits matisos, conviure amb les seves pròpies obsessions"* (Pla, v.17:618).

Cadascuna de les persones que s'hi incorporaren en un moment o altre, hi aportaren llurs pròpies idees, anhels i ambicions i contribuïren a fer que la publicació tingués una llarga vida, un públic ampli i arribés a influir en l'opinió dels lectors. Tots ells ajudaren a formar una determinada imatge de Catalunya i de la seva cultura.

De tots els que passaren pel setmanari en aquests primers anys ens interessa destacar la personalitat de quatre dels més influents. Foren influents en la concepció de la revista en diferents moments i en l'esperit que *Destino* havia de transmetre i, en general, han estat considerats personatges molt rellevants en aquest país. Es tracta de Jaume Vicens i Vives, Josep Vergés i Josep Pla.

-Jaume Vicens i Vives-

Jaume Vicens nasqué a Girona el 6 de juny de 1910 i morí a Lyon el 28 de juliol de 1960. Col.laborà a *Destino* des dels anys quaranta i fins a la seva mort signant els articles, generalment, amb pseudònims. Vicens "va escriure centenars d'articles a *Destino*, magistrals, en els quals cada mot tenia el significat exacte, amagat tantes vegades" (Vergés a Pla v.45:37). Les seves col.laboracions foren presidides per la idea que s'havia "de lluitar pel liberalisme, per una catalanitat sense límits i el retorn a formes democràtiques de convivència" (Vergés a Pla, v.45:37).

A començaments dels anys quaranta, els primers articles foren de tipus bibliogràfic, fent ressenyes i crítiques de llibres d'història que sortien en aquells moments. Al llarg dels articles que publicà i "partint de la seva visió històrica, reflectia la seva catalanitat, la seva preocupació per un país millor i l'angúnia que li produïa la situació de Catalunya, la més trista de la història moderna" (Luján, 1985:34).

Vicens Vives fou una peça clau a *Destino* per la seva erudició i cultura, de tal manera que "es convertí en un inspirador cultural i una mica el definidor polític, sempre de la mà erudita de la història, d'aquests anys gens fàcils on tot s'havia d'emascarar un xic cabalísticament en el llenguatge greu i equilibrat dels treballs erudits" (Luján, 1985:34). Dins la casa, els seus millors amics eren Josep Vergés i Josep Pla, el qual li dedicà un "homenot" (34) i l'admirava sense reserves.

Vergés i Vicens es conegueren quan el segon se li presentà, el 1939, amb el llibre *Política del Rey Católico en Catalunya*, que l'editor li publicà. A partir d'aquí s'establí una amistat que acabaria amb la mort de l'historiador. Vicens s'incorporà al setmanari i alguns dels altres col.laboradors, com Pla, esdevindrien assidus a la reunió que cada dijous a la tarda es feia a casa d'en Vicens, al carrer de Santaló. Vergés hi anava sempre, ja que era veí seu i s'hi trobava "amb poetes, escriptors, algun polític i llavors ell parlava (...), i conspiràvem, amb don Joan i els monàrquics" (Entrev. Vergés). També hi acudien persones de tarannà diferent com Maurici Serrahima, Narcís de Carreras, Joan Raventós que era deixeble seu, J. Siguan, i persones que hi anaven ocasionalment perquè vivien fora de Barcelona, com Calvo Serer o el pare Miquel Batllori.

Vicens, en aquestes tertúlies es mostrava com un home preocupat pel futur de Catalunya, convençut que calia dur a terme moltes coses perquè els catalans recuperessin el propi país. En aquest marc hom pot comprendre moltes activitats que dugué a terme: ensenyament a la Universitat de Barcelona; tasca editorial de llibres de text; col.laboració amb els grups culturals que es movien a la clandestinitat;

articles a *Destino*; recerca històrica sobre el propi país; tertúlies i reunions amb persones de totes les tendències, etc.

La casa de Jaume Vicens fou un dels punts habituals de reunió durant la vaga de tramvies de 1957. Allà s'hi trobaven els membres del Club Comodín, del qual sortiria el "Cercle d'Economia" de què Vicens fou un inspirador. També fou a can Vicens on, el 1951, s'hi trobaven Serrahima, Triadú, Cirici, Pep i Frederic Rahola, fent projectes per a llençar una revista en català perquè *"sembla que hi ha esperances que, a través d'ell (Vicens), el seu cunyat Frederic Rahola aconseguixi el permís del senyor Pérez Embid, Director General d'Informació"* (Serrahima, 1974:220).

Al seu domicili hi hagué, el 1953, una reunió important amb *"un seguit de personalitats del primer rengle de la nostra cultura"* (Serrahima, 1974:415), on Vicens proposà un pla que havia de permetre ampliar les possibilitats culturals del català. La seva lluita a favor de la cultura del país fou constant a tots els fronts on participà: ja fos donant conferències, des del 1949, al grup Miramar, com mantenint excel·lents relacions amb l'abat Escarré de Montserrat i col·laborant amb el jesuïta Miquel Batllori al "Cercle d'Estudis Eiximenis".

I això que les relacions de Jaume Vicens amb els sectors més puritans del catalanisme cultural no foren fàcils. Els membres de l'Institut d'Estudis Catalans, sobretot, el miraven una mica malament, bàsicament *"per la seva visió històrica sobre alguns fets del passat català i per l'actuació de postguerra que es considerava massa espanyolista"* (Mascarell, 1985:30) (35). Aquest "espanyolisme" li fou atribuït perquè hagué de transigir en certes coses per a poder mantenir el seu lloc a la Universitat. Però el cert és que en l'ambient universitari es revelà com un professor fecund i savi que influí i feu

una tasca magnífica entre les noves generacions d'estudiants que trobaven en ell un autèntic mestre (36).

La dedicació a l'ensenyament i a la recerca, i els articles per a *Destino* i per a publicacions històriques i científiques l'ocuparen bona part dels anys quaranta. A finals dels quaranta i durant els anys cinquanta, Vicens Vives es vinculà amb altres persones que treballaven en favor de Catalunya des d'altres àmbits clandestins i elaborà, clarament *"la seva teoria del que calia fer en aquella època. A més de fer la cosa universitària, Vicens va començar a preocupar-se cada vegada més pel país"* (Mascarell, 1985:30).

L'historiador arribà als intel·lectuals que treballaven des de la clandestinitat de la mà del seu cunyat Frederic Rahola (37), membre del Grup Gerbert, dels Grups Nacionals de Resistència, juntament amb Josep Benet i Alexandre Cirici. Amb Rahola dugué a cap, el 1942, un projecte important, una editorial que publicàs obres didàctiques *"i encara que en aquell moment només podíem publicar en castellà, ja estaríem preparats per publicar en català en el moment que això fos possible"* (Rahola, 1985:37). L'Editorial Teide tingué problemes amb la censura i amb la policia perquè Rahola s'havia exiliat després de la guerra. Tingué una arrancada molt lenta, no només per això, sinó perquè els dos cunyats havien de compaginar la tasca editorial amb els respectius treballs d'advocat i de catedràtic d'història a l'Institut de Baeza. Tot i això, veiéren la llum molts llibres d'ensenyament de temàtica diversa, escrits per personalitats reconegudes -com Jaume Sobrequés o Enric Bagué-, on es parlava de les institucions, la cultura i l'art específics de Catalunya.

una tasca magnífica entre les noves generacions d'estudiants que trobaven en ell un autèntic mestre (36).

La dedicació a l'ensenyament i a la recerca, i els articles per a *Destino* i per a publicacions històriques i científiques l'ocuparen bona part dels anys quaranta. A finals dels quaranta i durant els anys cinquanta, Vicens Vives es vinculà amb altres persones que treballaven en favor de Catalunya des d'altres àmbits clandestins i elaborà, clarament *"la seva teoria del que calia fer en aquella època. A més de fer la cosa universitària, Vicens va començar a preocupar-se cada vegada més pel país"* (Mascarell, 1985:30).

L'historiador arribà als intel·lectuals que treballaven des de la clandestinitat de la mà del seu cunyat Frederic Rahola (37), membre del Grup Gerbert, dels Grups Nacionals de Resistència, juntament amb Josep Benet i Alexandre Cirici. Amb Rahola dugué a cap, el 1942, un projecte important, una editorial que publicqués obres didàctiques *"i encara que en aquell moment només podíem publicar en castellà, ja estaríem preparats per publicar en català en el moment que això fos possible"* (Rahola, 1985:37). L'Editorial Teide tingué problemes amb la censura i amb la policia perquè Rahola s'havia exiliat després de la guerra. Tingué una arrancada molt lenta, no només per això, sinó perquè els dos cunyats havien de compaginar la tasca editorial amb els respectius treballs d'advocat i de catedràtic d'història a l'Institut de Baeza. Tot i això, veiéren la llum molts llibres d'ensenyament de temàtica diversa, escrits per personalitats reconegudes -com Jaume Sobrequés o Enric Bagué-, on es parlava de les institucions, la cultura i l'art específics de Catalunya.

Tan bon punt obtingueren els permisos, editaren llibres de lectura en català (38), sobre literatura i biografies catalanes. Molt sovint, però, la censura els retenia els originals durant molts mesos. Amb tot, "la trajectòria de l'editorial des de 1942 a 1960 sempre es va sostenir i manifestar sobre els principis que ens havíem proposat de bon començament: produir obres didàctiques des del primer ensenyament fins a la Universitat, i també d'assaig i divulgació científica" (Rahola, 1985:39) (39).

La preocupació que "els catalans colonitzéssim de nou Catalunya" (Rahola, 1985:36) provocà en Vicens la necessitat de conèixer tan bé com fos possible la realitat del propi país. "Vicens volia que els catalans aprenguéssim a conèixer la nostra història i sabéssim quina mena de poble érem i quines eren les nostres virtuts i els nostres defectes" (Vergés, 1985:40), pel que va escriure **Notícia de Catalunya**, llibre editat per primera vegada el 1954, i poc abans de morir l'autor, el mateix 1960, per segona vegada, revisat i ampliat. Aquest llibre causà un gran impacte en tots els medis periodístics i culturals del país i es vengué molt bé. De fet, va veure la llum gràcies a un conjunt de casualitats.

El llibre que Jaume Vicens presentà a l'editor Vergés es titulava **Nosaltres, els catalans**. El títol fou canviat per por de la censura, segons consell de Josep Pla, qui assegurà que "aquest llibre s'ha de dir **Notícia de Catalunya**, perquè no vol dir res i no es veu... bah! "tonterías de estos chicos" dirán, i passará com una malla!" (Entrev. Vergés). El llibre no passà mai per censura, perquè el llavors Director General d'Informació, Florentino Pérez Embid, molt amic de Vicens Vives, els va assegurar que, malgrat el canvi de títol, la censura no

l'aprovaria mai. Així és que Vergés decidí no enviar-lo a censura, havent obtingut la promesa de Pérez Embid que no actuaria en contra d'ells, però que tampoc no els defensaria si hi havia problemes. La qüestió és *"que es va portar molt bé. No va passar mai res"* (Entrev. Vergés). **Notícia de Catalunya** fou un llibre vital per al país i més per l'època en què fou publicat, la qual cosa obligà a reflexionar les velles i les noves generacions (40).

La seva darrera carta fou en favor de la llengua i la cultura catalanes (L'Avenç, 1985:49-50). L'adreçà a José Antonio Maravall arran d'una col.laboració que se li demanava pels **Cahiers de l'Unesco**. S'hi lamentava de la persecució que patia la cultura catalana i assegurava que *"si se da en publicaciones, congresos y reuniones de aquel organismo (UNESCO) la impresión de que todo marcha sobre ruedas, que los intelectuales catalanes estamos muy satisfechos con el panorama actual de nuestra lengua y nuestra cultura -el Institut perseguido por el gobernador civil en forma vergonzosa, nuestros libros rechazados por la censura, nuestra habla expatriada de los salones de conferencias, etc.- entonces cometemos un engaño contra conciencia al que no creo deba sumarme"*.

Quan morí, al cap de pocs dies d'haver escrit la carta, havia creat escola i seguia ple de projectes relacionats amb Catalunya. Per al seu país havia renunciat a ensenyar a una Universitat dels Estats Units: *"no aniré pas a Amèrica -em digué-. Com que tinc fe en el país, el menys que puc fer és quedar-m'hi i afegir la meua modesta aportació al que es fa"* (Pla, v.16:119). La seva desaparició fou viscuda, pel país, com una gran pèrdua.

-Josep Vergés-

Josep Vergés i Matas, nat el 1910, és fill d'una família surera de Palafrugell, preocupada per la cultura i oberta a Europa per raons de negocis. El jove Vergés viatjà a Gran Bretanya a estudiar l'anglès i esdevingué un enamorat de la cultura, "savoir faire" i forma de vida dels britànics. L'avi matern de Vergés, Pau Matas, fou cònsol honorari d'Anglaterra a Palamós, per la qual cosa, l'afecció per aquell país era tradicional a la seva família. Vergés, però, també manté una gran afecció per la cultura francesa, de la qual és un excel·lent coneixedor, per tenir familiars d'aquell país. Aquest interès el féu, a la postguerra, un assidu a les recepcions de l'Institut Britànic i amic del cònsol a Barcelona. Aliadòfil convençut, ajudà els aviadors anglesos que queien a Espanya durant la IIª Guerra Mundial a passar la frontera.

Vergés estudià als germans maristes de Palafrugell, passà després a L'Institut de Girona. La mort del seu pare i la baixa econòmica de la indústria familiar obligà la seva mare a traslladar-se a viure a Barcelona amb els fills. Allà estudià a l'Escola de Comerç i treballà en una empresa de Francesc Cambó. També passà una temporada a Alger amb uns parents que treballaven els taps.

En esclatar la guerra civil, anà a França i a Londres, on tenia família, però el fet que no l'ajudessin econòmicament el feu tornar a Espanya. Entrà a la zona nacional convençut que el general Franco guanyaria la guerra i s'integrà en les tasques administratives i de propaganda al costat de Dionisio Ridruejo, de qui es faria amic. A Burgos començà a col·laborar a la revista **Destino**. Hi signava amb el nom de FOG o MASCARO uns articles sobre política internacional que era

l'única cosa que li interessava en aquells moments, acabat d'arribar de Londres.

En acabar la guerra tornà a Barcelona. Tenia vint-i-nou anys i molts projectes que aconseguí de realitzar amb molta tenacitat, persuassió i capacitat de treball. Les seves intencions es materialitzaren en dues obres: l'editorial Destino i el nou setmanari Destino.

El 1939 es posà a publicar llibres "començant per escriptors del país. Per això vaig publicar el primer llibre d'Azorín, i després en Vicens Vives, i en Pla... jo crec que un editor ha de publicar les coses del seu país. No es publicaven novel·les espanyoles quan vaig començar a editar" (Entrev. Vergés). Aquesta idea no li donà bons resultats econòmics en un primer moment, però en canvi permeté donar a conèixer la tesi doctoral de Vicens Vives sobre el rei catòlic i els llibres dels escriptors nous que anaven sortint.

Vergés publicà Ridruejo, Cela, Delibes, Sender, Torrente Ballester, Umbral... La tasca editorial li procurà, a més, l'amistat entranyable de Jaume Vicens, amb el qual s'entengueren ben aviat. L'historiador, a la casa del qual ja hem dit que Vergés anava a fer tertúlia, li dedicà, pocs dies abans de morir, la segona edició de **Notícia de Catalunya** amb els mots següents:

"A Josep Vergés després de vint anys d'amistat, canonejant falangins, alemanys i feixistes de tota mena, continuem fent obra esclaridora, a veure si baixen les teranyines i ens podem refer a la llum de la llibertat. El teu amic. Jaume. Sant Jordi 1960".

"S'ha de tenir molta amistat per fer aquesta dedicatòria, eh?" (Entrev. Vergés). I, certament, de 1939, en què es conegueren, fins al 1960, en què morí l'historiador, ambdós foren amics i col·laboradors, tant en el setmanari com en la publicació de les obres de Vicens.

La iniciativa de Vergés quedà arrodonida el 1944 amb la creació del Premi Nadal de novel·la en castellà en honor del company periodista Eugenio Nadal, mort prematurament. El Premi Nadal suposà una plataforma pel descobriment de nous autors, un impuls important en la marxa de l'editorial que Vergés dirigia juntament amb Joan Teixidor i una festa literàrio-social de gran rellevància a Barcelona.

L'editorial Destino es mantingué i anà creixent en uns anys de manca de lectura i de pocs recursos econòmics. L'èxit radicà a encertar tipus de llibre que podia agradar a la gent. I perquè Vergés tenia l'olfacte dels bons editors:

"L'important de l'ofici d'editor no és que siguin bons els llibres que publiques, i perdoni la presumpció, és que sigui bo l'editor. Un bon editor ven els llibres que fa, i si no que plegui. Les qualitats que fan un bon editor són haver llegit molt, això és importantíssim. El nas és important per a qui vol guanyar diners. I hi ha una part d'atzar" (Entrev. Vergés).

L'Editorial Destino es desenvolupà en uns anys de bons editors a Barcelona. Obrí les portes de la llibreria "Ancora y Delfín" i als anys seixanta instituí el premi de narrativa en català "Josep Pla" i publicà llibres en llengua catalana. També traduí els escriptors estrangers, sobretot francesos i anglesos, de més renom, ja que Vergés era i és un lector infatigable de literatura anglesa i francesa. Sens dubte, però, la seva màxima tasca com a editor ha estat la publicació de l'**Obra Completa** de Josep Pla, l'amic amb el qual *"s'entenia amb la mirada"*:

"Cuando uno entra en este oficio y tiene la suerte de encontrarse con una obra como la de Pla, ya tiene bastante para llenar toda una vida" (Piñol, 1988:17).

De Josep Pla, en Vergés en publicà també les obres escrites en espanyol als primers anys quaranta i l'incorporà al grup de col·laboradors del setmanari Destino. La revista, que com s'ha vist, anà

canviant progressivament de to, esdevingué "la revista que llegia tothom que se sentia liberal i catalanista" (Pla, v.44:279). Potser l'afirmació de Pla era massa rotunda pels primers anys quaranta, tenint en compte que els més radicals dels intel·lectuals catalans, blasraven sempre el setmanari pel seu passat falangista. Sí que és cert, però, que assolí un gran èxit de públic.

Josep Vergés en fou l'editor fins l'any 1976, en que es vengué la revista. I fou el cervell de la publicació durant tots aquests anys. Bon administrador, pagà sempre les col·laboracions que s'hi feren -"pagàvem molt malament però la gent podia viure bé. Aquí està el mèrit de l'assunto. Pagant poc vivíem bé" (Entrev. Vergés)-, i no tingué mai una redacció pròpiament dita, sinó molts col·laboradors que cobrien les necessitats informatives de cada moment.

Destino fou una revista cultural que es vengué bé i tingué ressó a la societat catalana, i especialment barcelonina perquè oferia, segons Vergés:

"Política catalana, entre línies; els dic quin és el millor llibre, la millor pel·lícula, quines sales d'art han de visitar. Tinc a les seccions els millors especialistes, busco la millor col·laboració i quan algú es passa de ratlla va al carrer. A més, la gent vol un punt d'esnobisme i jo l'endevino cada setmana. No té cap mèrit. Només cal treballar molt, no badar mai i fer el càndid amb la censura" (Pla, v.44:279).

Destino no tingué les coses fàcils amb les autoritats. I a mida que passaven els anys, cada vegada era pitjor. La censura els destrossava articles, sobre tot els d'en Josep Pla (41), i durant la IIª Guerra Mundial, quan el setmanari prengué una posició aliadófila, els falangistes destrossaren el local i el propi Vergés fou amenaçat (42):

"De textos d'inserció obligatòria, els que vulguis!. Sempre va haver-hi textos a tots els diaris, però uns ho feien de mala gana i

nosaltres ho feiem exagerant la nota, sense firmar mai. Teníem una persona que en sabia molt de fer aquests textos" (Entrev. Vergés).

La censura franquista els malbaratà molts articles. Sobretot aquells que feien referència als aspectes més genuïnament catalans.

La publicació, malgrat tot, se'n sortí. Mantingué quelcom molt difícil en aquells anys com eren els anunciants i els subscriptors, i els principals col.laboradors es trobaven per a intentar donar cohesió i sentit unitari a la revista. D'aquestes reunions en sortiren dos comentaris que foren bandera i punt de partida de **Destino**. Manuel Brunet assegurà a Vergés que fent el setmanari "*hem de fer una revista franquista-antifranquista*". Pla ho rematà amb el comentari de "*hem d'intentar establir amb el govern una col.laboració irònica*" (Entrev. Vergés).

La fórmula funcionà. Posar en marxa la publicació suposà un esforç econòmic i personal molt gran, però una vegada endegat el producte, l'encert fou anar-lo transformant segons variava la situació política interna i exterior. Però l'editor Vergés no començà a considerar **Destino** com un producte completament "seu" fins l'any 1957, en què comprà les parts respectives del setmanari al Comte de Godó i a Ignacio Agustí. Aquest havia figurat sempre com a director del setmanari, menys en els períodes de temps que havia viscut a l'estranger com a corresponal de **La Vanguardia** o viatjant per compte de **Destino**. El fet és que l'actitud d'Agustí anà canviant amb el pas dels anys per causa d'una malaltia mental que l'obligà a estar internat en clíniques psiquiàtriques durant llargs períodes de la seva vida (43).

Agustí, a les seves memòries, reconeix que havia estat internat, però per causa de l'estress i negava qualsevol possibilitat de problemes

mentals. Agustí fou un home utilitzat, a més, pel Ministeri d'Informació dirigit per Gabriel Arias Salgado i per l'Opus Dei, al qual el ministre pertanyia, per a fer-se amb la propietat de Destino. El mes de maig de 1957, donat d'alta de la clínica on era, Agustí anuncià a Vergés la seva intenció de reincorporar-se a la feina amb la carta següent:

"Concluido ya el plazo de reposo que me había sido prescrito, me reincorporaré a la redacción de Destino el próximo lunes día 13 las diez y media de la mañana. Te agradeceré que para esta fecha y hora me tengas preparados y a mi disposición los originales en cartera. Un saludo cordial. Tu amigo. Ignacio Agustí".

Les seves decisions arbitràries provocaren que el 27 de maig de 1957 Agustí rebés la següent missiva:

"Señor director:

Hemos visto con dolorosa sorpresa que Néstor Luján, querido compañero de largos años de trabajo ha cesado en su labor como redactor de Destino coincidiendo con la reincorporación de usted a la dirección de nuestra revista.

Según nuestras noticias este hecho obedece a una orden concreta dada por usted. Queremos exponerle nuestro disgusto con esta disposición y manifestar que esperamos sea rectificadada o en su caso justificada mediante el oportuno expediente. Le saludan.

José Pla, Santiago nadal, Juan Teixidor, Javier Montsalvatge, Juan Cortés, Antoni Vilanova, Enrique Badosa, Andreu Artís, Josep M. Espinàs, Manuel Amat, Francisco Fontanals, Horacio Saenz Guerrero, Carlos Pardo, Celestí Martí Farreras, Manuel del Arco, Sebastià Gasch, Carlos Soldevila, Antonio del Cerro y Valentí Castanys".

El 27 de maig de 1957, l'Ignacio Agustí s'havia quedat sol a la redacció de Destino. Mentre, el Ministre havia exigit a Vergés que vengués la seva part a l'Agustí -de fet ho compraria l'Opus- amb les condicions que: *tota la redacció es quedés amb el director; *que tota la publicitat continués com estava i *que el propi Vergés no fes mai més cap altra revista a Barcelona. Vergés es negà a acceptar aquestes condicions i els donà un mes de temps perquè decidissin si volien comprar la seva part al preu de dos milions i mig de pessetes. El

resultat final, però, fou ben distint, ja que en vista de tots els problemes, fou Ignacio Agustí el que decidí vendre's la seva part de Destino a Vergés per cinc milions i mig de pessetes. Aquell no s'ho pensà dues vegades. Propietari absolut del setmanari, Vergés demanà audiència al Ministre Arias:

"Es proudí una escena còmica. Perquè dic: "Bueno, querido Gabriel, ya sabes que quedamos que al cabo de un mes vendría a verte, pero como esto está arreglado, ahí me tienes". I el ministre: "Pero hombre! ves como te lo dije que estaba arreglado! Cómo ibas a dudar que esta gente no tendría el dinero. Está arreglado hombre, y mejor para tí". Vaig dir-li: "Me parece que hay un pequeño error, porque está arreglado pero es que he sido yo quien le ha comprado a él". Es va quedar!. L'Agustí no li havia dit res." (Entrev. Vergés).

A partir d'aquí començaria una nova etapa, en què el setmanari seria únicament propietat de Josep Vergés. Aquest canvi de mans fou saludat des de **La Solidaridad Nacional** de Barcelona amb una nota a primera pàgina que deia:

"Hace escasas semanas, la importante revista DESTINO ha pasado por entero a ser propiedad de don José Vergés, quien ha comprado sus fracciones al conde de Godó y al anterior director, don Ignacio Agustí. Este último trató durante unos meses de dar un cariz derechista a la publicación ante la hostilidad de toda su redacción. Hastiado del boicot de ésta, optó por vender su parte y retirarse. La revista se ha convertido, pues, en un baluarte absoluto del antifranquismo. Las consecuencias de tal cosa no tardarán en advertirse. Sorprende la flema con que las autoridades de Información han contemplado esta evolución".

Aquest text tan agressiu i perillós per als membres de la revista no féu variar la nova línia de la publicació. Vergés seguí al timó de Destino fins el 1976. No en vulgué ser mai el director, però, de fet, marcà la trajectòria de la revista durant trenta set anys i la convertí en una de les publicacions més respectades i llegides del país, influint en moltes generacions de lectors i en la vida social i cultural de Catalunya.

-Josep Pla-

"Aquests quaranta volums als quals fatalment arribarem, són la meva modesta aportació a dues coses que estimo: la meva llengua i el país on he nascut. Negar l'evidència d'un fet tan obvi no seria admès ni pels meus apreciats detractors" (Pla, v. 36:8).

Pocs escriptors han estat tan discutits com Josep Pla en aquest país per causa de les seves opinions o actituds polítiques en un moment o altre de la seva vida. Cap escriptor català, però, ha fet una obra tan ingent en llengua catalana i sobre Catalunya i les seves coses i homes com ell.

Pla, perseguit durant la guerra, s'exilià de la zona republicana i tornà a Catalunya quan aquella s'acabà. El seu descontentament pel rumb que prengueren les coses a la postguerra es feu palès en refugiar-se a l'Empordà, lluny de la capital i del poder, i creant-se un món propi interior, on tenien cabuda totes les notícies del que succeïa arreu del món apreses mitjançant la lectura o les visites que l'anaven a veure.

Era un home d'una cultura vastíssima. La seva definició segons la qual era *"un rústic sofisticat per la cultura"* ha estat discutida pels qui el coneixien o aquells qui han estudiat la seva obra. Castellet deia que, en realitat, era *"un intelectual disfrazado de la poco sofisticada vestimenta del payés"*. El seu bon coneixement i assimilació dels països europeus on havia viscut el feien un home d'una cultura formidable, i lector infatigable dels principals escriptors francesos, italians, alemanys i anglesos sobretot.

Josep Pla nasqué a Palafrugell el 8 de març de 1897 al si d'una família de petits propietaris rurals. Fèu els estudis primaris als